

ΑΚΤΙΝΕΣ

Έτος 36ον

ΙΟΥΛΙΟΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ-ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1973 Αριθ. 343

Η ΣΤΡΟΦΗ

Ώρισμένες μαρτυρίες προκαλούν ιδιαιτέρως την προσοχή της άποστολικής δράσεως και της ποιμαντικής.

Έχουν άλλωστε κάθε τι για ν' άρέσουν, έφ' όσον σχετικά με τον κόσμο που ζούμε ό όρος που χρησιμοποιούν είναι αυτός της «άλλαγής», ή ακόμη της «στροφής». Καί σήμερα, ποιός δέν αλλάζει ή δέν στρέφεται;

Έτσι τό καινούργιο βιβλίό του Emmanuel Berl (έκδ. Gallimard), που παρουσιάζεται σαν ένα είδος πνευματικής υπόθήκης, ρίχνει αυτή τη λέξι της «στροφής» με τη δύναμι κραυγής συναγερωμού. Ό κόσμος μας παίρνει μία μεγάλη στροφή και έχει σημασία να μη χάσωμε την ευκαιρία. Στροφή στο πεδίο των γνώσεων, της τεχνικής δραστηριότητας, των μορφών συμπεριφοράς και των αξιών. Στροφή όπου φαίνεται ότι ή κοινωνία μας, έκτός αν συναινή να καταστραφή, θά πρέπει να εγκαταλείψη ώρισμένες φαντασιώσεις.

Η πρώτη θά ήταν ή φαντασίωσις μιās οικονομικής αναπτύξεως, χωρίς άλλη σκοπιμότητα από τον έαυτό της, χωρίς άλλον περιορισμό άπ' αυτόν που επιβάλλει ή έπιτυχία της. Διότι, γι' αυτή την ανάπτυξι, ό άνθρωπος έκήρυξε τον πόλεμο κατά της φύσεως. Διέρρηξε με λυσσώδη άνοησία τις συνθήκες που είχε συνάψει από χιλιετηρίδες μαζί της. Καί, κηρύττοντας τον πόλεμο κατά της φύσεως, τον έκήρυξε κατά του έαυτού του. Ό ήρωας του Alphonse Allais που ρωτούσε: «Προτιμάτε να σαπίσετε ή να

καήτε;» εμφανίζεται σε πολλαπλά αντίτυπα σήμερα.

Υπνος και άφύπνισις.

Θά έπρεπε έξ άλλου, μ' αυτή την ευκαιρία, να διερωτηθούμε ακόμη μία φορά, αν ή «άλλαγή» ή ή «στροφή» έχουν πάντοτε την ευρύτητα που λέγουν, και αν την έχουν σε όλα τά πεδία. Η, αν όφείλωμε υποχρεωτικώς να τις ύφιστάμεθα. Είναι ένα πελώριο έρώτημα που μάς ώθει σε κάποια περίσκεψι μπροστά σ' αυτό που ό Jean Guéhenno ώνόμαζε προσφάτως, σχετικά με την άγωγή, τό «πάθος του καινούργιου». Η άκόμη, θά μπορούσαμε να παρατηρήσωμε, μαζί με τον Raymond Aron, ότι ούτε ή μόλυνσις του περιβάλλοντος ούτε ή δημογραφική έκρηξις επιβάλλουν τό σταμάτημα της οικονομικής αναπτύξεως: «Αντιθέτως, απαιτούνται ηύξημένοι πόροι για τον καθαρισμό των υδάτων και την διατροφή των ανθρώπων».

Άσφαλώς, τό σταμάτημα της αναπτύξεως (τί είδους άλλαγή θά παρουσίαζε τότε, μία στατική κοινωνία!) θά έδικαιολογείτο, αν αυτή ή ανάπτυξις έπρόκειτο να φέρη έλλειψι αναντικαταστάτων πόρων. Αυτή ή έλλειψις είναι πιθανή ή άπίθανη; Είναι κοντά ή είναι άπομακρυσμένη; Η πυρηνική έέργεια και ή ήλιακή έέργεια, που φαίνονται ανεξαντλητες, δίδουν έν μέρος την άπάντησι. Στον άπαισιόδοξο προφήτη που φωνάζει: «Αύριο, θά είναι πολυ άργά», ό

Raymond Aron άπαντά: «Ό κίνδυνος ύπάρχει, άλλ' ύπάρχει και ένας άλλος: του νά φέρωμε πλησιέστερα και άμεσα καταστροφές άπό τόν ξμμονο φόβο καταστροφών πιθανών για τó μακρυνó μέλλον».

Έν τούτοις, δέν είναι εκεί τά μοναδικά έρωτήματα, ούτε τά σημαντικότερα, πού τίθενται άπό τή «μεγάλη στροφή». 'Υπάρχει ένα, πράγματι, πού προβάλλει διαρκώς περισσότερο, ανατρέποντας τις έτοιμες εικόνες, με τις όποιες διατείνονται πολλοί ότι καθορίζουν τούς πόθους, τις νοοτροπίες, τις στάσεις του σημερινού άνθρώπου. Εί- ναι τó έρώτημα για τó Θεό.

Διαβάζοντας τή μαρτυρία του Emmanuel Berl, παρατηρούμε, πράγματι, ότι όλα όσα μπόρεσαν νά μās πούν για τήν άποϊεροποίηση, τήν κοσμικοποιημένη κοινωνία, τó θάνατο του Θεού — πόσοι τόνοι χαρτιού έκινητοποιήθηκαν! — άνήκουν στην έποχή πού προηγείται τής μεγάλης στροφής. "Όλα αυτά είναι πίσω άπό μās. Έκείνο πού έχομε μπροστά μας, είναι, αντίθέτως, μία ζωντανή παρουσία πού τήν θεωρούσαμε νεκρή, και πού δέν ήταν ίσως παρά κοιμισμένη:

«Διερωτώμεθα, άν τó πνεύμα του άνθρώπου δέν έκοιμάτο μάλλον, παρά ήταν νεκρό. Καί μ' ένα ύπνο κάπως λιγώτερο βαθύ άπό τόν χρυσούν αιώνα του άθείσμου, τήν έποχή του Paul Bert, του Taine, πού φθάνει ως τόν Freud, άλλά μοιάζει νά τελειώνη μαζί του. "Υπνον περισσότερο άνήσυχο, έλαφρότερο, τόν ύπνο του κοιμισμένου πού στριφογυρίζει στο κρεβάτι του, διότι γλιστρά ήδη προς τó ζύπνημα.

Σέ τί άναποκρίνεται αυτό τó μεγάλο μέρος τής νεολαίας πού θά αισθανόταν άσχημα άν τήν ύποψιαζόμαστε ότι πιστεύει στο Θεό, άλλά άπό τήν όποία είναι φανερό ότι ό Θεός λείπει; Καί, πού κρύβεται τόσο άσχημα, ώστε δέν χρειάζεται πιά νά τó παραδεχθής;

... Για πολλούς άνθρώπους, άν όχι για όλους, ό Θεός είναι φανερός όχι με τις δωρεές Του, άλλά με τήν άπουσία Του. Ό πιστός — άθεος συναντάται πολύ συχνότερα άπό τόν άθεο — άθεο, πού

σήμερα είναι σπάνιος, και παραμένει σπάνιος περισσότερο άπό ποτέ».

Σέ μία συνέντευξι πού έδωσε στη Figaro Litteraire, ό Emmanuel Berl, έπανάλαβε σχετικά μ' αυτό: «Ό Θεός, είπε, σήμερα είναι ούσιαστικά αισθητός σαν έλλειψις». 'Ασφαλώς, προσέθεσε, δέν μās λείπουν είδωλα: ύπάρχει ή πρόοδος, ή εύκολη έπικοινωνία, ή ταχύτης, ό έκδημοκρατισμός των γνώσεων' αντί των θωμών, ύπάρχουν τά έργαστήρια. Καί οι θρησκευτικές έκδηλώσεις: αυτές οι έκατοντάδες χιλιάδες νέων πού ήλθαν ν' άκούσουν τόν Bob Dylan στη νήσο Wight. «Οί κοινωνίες μας πού μοιάζουν είδωλολατρικές μάλλον παρά άθρησκες».

'Αλλά, συνεχίζει ό Emmanuel Berl, πού λέγει ότι έδω συναντά τή σκέψι του Malraux, «τά είδωλα δέν δίδουν τó νόημα στη ζωή». Δέν μπορούμε νά μη σκεπτόμαστε (οί νέες δυνατότητες του άνθρώπου, στη βιολογία ειδικότερα, μās ύποχρεώνουν νά εκτείνωμε τούς συλλογισμούς μας ως τó τέρμα) και στην καρδιά αυτών των σκέψεων προβάλλει ή άνάγκη του «αιώνιου», του «μεταφυσικού».

Ή εύκαιρία μās «άναζητήσεως».

Πώς, λοιπόν, αυτό τó είδος τής μαρτυρίας θά έμενε άδιάφορο στους σημερινούς πιστούς; 'Ιδού ότι θά έπρεπε νά είναι γι' αυτούς ή εύκαιρία μās «άναζητήσεως» για τήν άποστολική δρᾶσι και τήν ποιμαντική. Δέν θά μπορούσε, παραδείγματος χάριν, νά ύπάρχη, στην έλλειψι πού αισθανόμαστε, πού δέν είναι άλλωστε καθαρή έλλειψις, τó προαίσθημα ότι ό άληθινός Θεός παρουσιάζεται με μία άπουσία, ή μάλλον μία άπόσταση, πού δέν είναι στην τάξι του διαστήματος, άλλά στην τάξι των διαφόρων καταστάσεων του όντος; Ό Θεός είναι πέραν άπό κάθε τι, στην κρυμμένη πληρότητα του άπολύτου. Καί έν τούτοις, είναι τόσοσ ό "Άλλος, κατά τήν έκφρασι του Balthezar, ώστε στο τέλος νά μην είναι ό "Άλλος. Με τήν ανθρώπινη συγχρόνως ούσία Του στο Χριστό και με τή θεό-

ΕΝΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΡΓΟ - ΘΑΥΜΑ ΠΙΣΤΕΩΣ

Πριν από λίγα χρόνια ο David Wilkerson ήταν ιεροκήρυκας σε μια μικρή πόλη της Πενσυλβανίας και τη Νέα Υόρκη ούτε την είχε δει. Τώρα ένορία του είναι τα πεζοδρόμια της Νέας Υόρκης και οι φτωχογειτονιές των μεγάλων πόλεων στις Ήνωμένες Πολιτείες. Η ζωή του και τα ιεραποστολικά του χαρίσματα είναι αφιερωμένα στις συμφορίες των μεγάλων παιδιών όπουδήποτε χρειάζονται τη βοήθειά του. Σαν ιδρυτής και διευθυντής του κέντρου Teen Challenge, μιας οργάνωσης που έχει σαν σκοπό να βοηθήσει τα νέα παιδιά των φτωχοσυνοικιών να αλλάξουν ζωή, ο πατήρ Δαβίδ κατέχει τη γλώσσα των παιδιών του δρόμου και των τοξικομανών και σ' αυτή τη γλώσσα κηρύττει το Εὐαγγέλιο. Ο David Wilkerson προέρχεται από μια οικογένεια κληρικών. Ο πατέρας του και ο παππούς του ήταν ιερείς στις Ήνωμένες Πολιτείες, ενώ από την οικογένεια Wilkerson ανέδειχθηκαν ιεροκήρυκες στη Βρεταννία, και στη Δυτική Ευρώπη σε προηγούμενες εποχές. Κάποιο βράδυ του 1958 ο David Wilkerson άνοιξε ένα τεύχος του περιοδικού Life και τὸ μάτι του έπεσε στη φωτογραφία ἑπτά παιδιών που ἐδικάζοντο για φόνο. Καθώς

κίτταξε τὰ ἀπελπισμένα πρόσωπά τους ἔνοιωσε ἀπότομα τὴν πεποίθησι ὅτι ἔπρεπε νὰ πάη στὴ Νέα Υόρκη γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὰ παιδιά ἐκεῖνα. Οἱ σχετικῆς προσπάθειές του εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα νὰ ἀντιληφθῇ τὴν τρομερὴ ἀνάγκη ποὺ ὑπῆρχε νὰ βοηθηθοῦν πρακτικὰ καὶ πνευματικὰ τὰ παιδιά τῶν φτωχοσυνοικιῶν στὶς μεγαλοπόλεις τῶν Ἐνωμένων Πολιτειῶν. Σήμερα τὰ κέντρα τοῦ Teen Challenge στὸ Μπρούκλιν, Σικάγο, Λὸς Άντζελες καὶ στὸ σοφρονιστικὸ ἀγρόκτημα κοντὰ στὸ Rehresburg τῆς Πενσυλβανίας ὑψώνονται σὰν θαυμαστά μνημεῖα τοῦ θριάμβου τῆς πίστεως ἐνὸς ἀνθρώπου ἐναντία στὶς φαινομενικὰ ἀνυπερβλήτες δυνάμεις τοῦ κακοῦ.

***

Ἐκανα τὸ ἐπόμενο ταξίδι μου στὴ Νέα Υόρκη μίᾳ ἐβδομάδα ἀργότερα μὲ μίᾳ παράξενη ψυχικὴ διάθεσι. Ἐν μέρει ἤμουν συνεπαρμένος ἀπὸ τὸ καινούργιο μου ὄνειρο καὶ ἐν μέρει ἔνοιωθα βαθειὰ ἀποθαρρυσμένος καὶ ἐντελῶς συγχυσμένος. Ὅσα περισσότερα μάθαινα γιὰ τὴ φύσι τοῦ ἐχθροῦ στὴ μεγαλόπολι, τόσο περισσό-

---

τητά Του, ποὺ ξεφεύγοντας ἀπὸ κάθε ὄριο δὲν σταματᾷ ἀπὸ τὴν ἀντίθεσι τοῦ «σὺ» καὶ «ἐγώ». Ὁ Ἅγιος Αὐγουστῖνος θὰ εἰπῇ: θρίσκω τὸ Θεὸ στὸ βάθος τοῦ ἑαυτοῦ μου...

Ὅποιοδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ διάγραμμα τῆς «στροφῆς» στὶς κοινωνίες μας, εἴτε εἶναι σὲ ὀρθῇ γωνία μπροστὰ σ' ἕνα θάρακρο ποὺ ἀνοίξε ἀπότομα εἴτε σὲ εὐρεία καμπύλη, ἢ δραστηριό-

της τῆς ἀποστολικῆς δράσεως καὶ τῆς ποιμαντικῆς θὰ πρέπη νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὴν «ἔλλειψι», τὴν «ἐπικλήσι πρὸς τὸν οὐρανό».

Ἄν τὸ παραλείψῃ, οἱ καλύτερες προθέσεις, μίᾳ καὶ ἡ στορφή ἔγινε, θὰ μποροῦσαν νὰ καταντήσουν ἀπλῆ διακόσμησι!

LUC BARESTA

τερο ή έλλειψις ικανοτήτων μου να τον πολεμήσω φαινόταν ανάγλυφη. Ο έχθρος κρυβόταν στις κοινωνικές συνθήκες που επικρατοῦν στις φτωχοσυννοικίες της Νέας Τόρκης, έτοιμος να αρπάξει μοναχικά και στερημένα από αγάπη παιδιά. Σκέφθηκα την αδυναμία μου μπροστά στη δική του δύναμη. Δέν διέθετα κανένα από τα συνήθη όπλα. Δέν είχα πείρα, ούτε χρήματα, ούτε καμμία οργάνωση να με υποστηρίξει. Μέχρι τώρα είχα περπατήσει στην πόλι και είχα άκουσει. Τώρα θα έκανα ένα βήμα. Θα μιλούσα στα παιδιά αυτά, έμπιστευόμενος στο Θεό να τὰ άγγιξει εκεί που έγώ δέν μπορούσα.

Άρχισα λοιπόν να κάνω έρευνες στη Νέα Τόρκη και έμαθα ότι δύο από τις άγριότερες συμμορίες ήσαν οι Charlains και οι Mau Mau. Οι πρώτοι είναι παιδιά Νέγρων ενώ οι Mau Mau Ισπανών. Δέν μαλώνουν μεταξύ τους, αλλά συνασπίζονται για να υπερασπίσουν την περιοχή τους, τὸ Fort Green στὸ Brooklyn, από επίθεσι άλλων συμμοριών. Τώρα είχαν άνοιξει πόλεμο με την αστυνομία. Τὰ παιδιά χρησιμοποιούσαν μία κάπως πρωτότυπη μέθοδο επίθεσης. Περιμέναν στη στέγη ενός σπιτιού με ένα σάκκο άμμου στὸ χεῖλος τῆς στέγης. Όταν ένας άξιωματικός τῆς αστυνομίας περνούσε κάτω, προσπαθοῦσαν να ρίξουν τὸ σάκκο — όργόντα λίτρες — επάνω του. Μέχρι τώρα άστοχοῦσαν γιατί ὁ ύπολογισμός του χρόνου ήταν άτελής. Οι αστυνομικοί εις ανταπόδοσιν χρησιμοποιούσαν τὰ μπαστούνια τους με την παραμικρή πρόκλησι και άταγόρευαν στα παιδιά να συγκεντρώνονται περισσότερα από δύο ή τρία.

Ένωρις τὸ πρωὶ κάποια Παρασκευὴ επήρα ένα φίλο μου που έπαιζε τρουμπέτα, τὸν Jimmy Stahl, και οι δύο μαζί μέσα στὸ αυτοκίνητο περάσαμε τὴ γέφυρα του Μπρούκλιν και φθάσαμε στὸ Fort Green, μέσα σ' ένα συγκρότημα πολυκατοικιών, μιὰ ζούγκλα από τούβλο και γυαλί. Παράκαμαμε τὸ αυτοκίνητό μας κοντὰ στὸ δημοσιό σχολεῖο και άρχισαμε τὸ πείραμά μας.

«Εσὺ στάσου ἐδῶ κοντὰ στὸ στῦλο, εἶπα στὸν Τζίμυ, και άρχισε να παίξης. Άν μαζέψουμε πλῆθος, μπορῶ να ανεβῶ στη

βάσι του στῦλου και να τοὺς μιλήσω»

—«Τί θέλεις να παίξω;»

—«Γιατί ὄχι τὸ Ἐμπρὸς Χριστιανοὶ Στρατιῶτες;»

.. Έτσι ὁ Τζίμυ άρχισε να παίξει «Ἐμπρὸς Χριστιανοὶ Στρατιῶτες» με τὴ σάλπιγγά του. Τὸ έπαιξε και τὸ ξανάπαιξε. Τὸ έκανε ζωηρὸ και δυνατὸ. Παράθυρα άνοιξαν και κεφάλια πρόβαλαν. Ὑστερα παιδιά άρχισαν να βγαίνουν από τὰ σπίτια. Πολλὰ μικρὰ παιδιά. Ένθουσιάστηκαν από τὴ μουσική και ρωτοῦσαν διαρκῶς εἰς επρόκειο να ἔλθῃ κανένα τσίρκο, εἰς θὰ ἔβλεπαν καμμία παρέλασι. Εἶπα στὸ Τζίμυ να συνεχίση.

Μετὰ άρχισαν να έρχονται τὰ μεγάλὰ παιδιά. Φαινόταν ότι ὄλοι φοροῦσαν στολές. Μερικοὶ φοροῦσαν ζωηρές κόκκινες ζακέττες με μαῦρα περιβραχιόνια και τὰ γράμματα MM στὴν πλάτη. Άλλοι είχαν στενὰ πανταλόνια, φανταχτερὰ πουκάμισα και παπούτσια με αἰχμηρές μύτες. Τὰ παιδιά αυτά κρατοῦσαν καλάμια. Σχεδὸν κάθε έφηβος φοροῦσε ένα ὀρειβατικὸ σκούφο με στενὸ περιγύρο και γυαλιὰ ἡλίου.

«Κύριε, εἶπα μέσα μου, ἀναζητοῦν κάτι καλὸ ἐδῶ. Ὅλοι θέλουν να ἀνήκουν σὲ κάτι μεγαλύτερο από αὐτὸ που εἶναι. Ὅλοι θέλουν να μὴν εἶναι μόνοι.»

Άφοῦ ὁ Τζίμυ εἶχε παίξει δέκα πέντε ἢ εἴκοσι φορές, ένα πλῆθος από ἑκατὸ ἀγόρια και κορίτσια εἶχε συγκεντρωθῆ. Στριφογύριζαν φωνάζοντας μεταξύ τους και σὲ μᾶς αἰσυχρὰ λόγια ἀναστατωμένα με σφρυγίματα ἀποδοκιμασίας. Άνέβηκα στη βάσι του στῦλου και άρχισα να μιλῶ. Ὁ θόρυβος μεγάλωσε. Δέν ἤξερα τί να κάνω. Ὁ Τζίμυ κουνούσε τὸ κεφάλι του· μοῦ έκανε νόημα ότι δέν μποροῦν να με ακούσουν. Τὴ στιγμὴ ἐκείνη τὸ πρόβλημα έφυγε από ἐμας. Ένα αστυνομικὸ αυτοκίνητο κατέφθασε και ἀπλώθηκε σιγῆ. Άξιωματικοὶ βγήκαν, άνοιξαν δρόμο, έφθασαν μέχρι τὸ στῦλο και μοῦ εἶπαν να κατέβω κάτω. Ἐνόμιζαν ότι θὰ ύποκινούσα ταραχές και όταν τοὺς ἐξήγησα ότι ἐκήρυττα, μοῦ εἶπαν ότι είχαν άκοτετές φασαρίες στὴν περιοχὴ ἐκείνη. Μ' έπῆραν στὸ αστυνομικὸ τμήμα μέσα στις διαμαρτυρίες τῶν παιδιών. Δέν είχα δικαίωμα να μιλήσω δημοσίως; Ἡ αστυνομία πα-

ρεδέχθη ότι είχα, ἐφ' ὅσον μιλοῦσα κάτω ἀπὸ ἀμερικανικὴ σημαία.

Μισὴ ὥρα ἀργότερα ὁ Τζίμυ ἄρχισε νὰ παίξει πάλι «Ἐμπρὸς Χριστιανοὶ Στρατιῶτες» κάτω ἀπὸ μιὰ πελώρια ἀμερικανικὴ σημαία ποὺ μᾶς ἐδάνεισε ὁ διευθυντὴς τοῦ σχολείου. Σὲ λίγο εἶχαμε περικυκλωθῆ ἀπὸ ἓνα πλῆθος παιδιὰ ποὺ φώναζαν καὶ ἀποδοκίμαζαν. Ἡ σύλληψίς μας μᾶς εἶχε ἠρωοποιήσει, ἀλλὰ ἡ δημοτικότης μας δὲν εἶχε βελτιώσει τοὺς τρόπους τοῦ ἀκροατηρίου. Προσπάθησα νὰ τοὺς μιλήσω, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἄκουγε. Ἀπελπισμένος ἐσκυφα τὸ κεφάλι. «Κύριε, δὲν μπορῶ οὔτε νὰ τοὺς κάνω νὰ μὲ προσεξοῦν. Ἐὰν Ἐσὺ κάνης τώρα κάποιο ἔργο ἐδῶ, θὰ πρέπει νὰ Σοῦ ζητήσω ἀξίωμιν κ' αὐτό».

Καθὼς προσευχόμουν, ἡ ἀλλαγὴ ἄρχισε. Τὰ μικρὰ παιδιὰ κάθισαν κάτω πρῶτα. Ἄλλὰ ὅταν ἀνοιξα τὰ μάτια μου παρατήρησα ὅτι πολλὰ μεγαλύτερα παιδιὰ εἶχαν βγάλει τὰ καπέλλα τους καὶ στέκονταν μὲ τὰ κεφάλια ἐλαφρὰ σκυμμένα. Ἐμείνα τόσο κατάπληκτος ἀπὸ τὴν ἀπότομη σιωπὴ ποὺ δὲν μποροῦσα νὰ βρῶ λέξεις. Ἀρχισα ἀπὸ τὸν Ἰωάννη (κεφ. γ' 16): «οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον». Τοὺς εἶπα ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς ἀγαποῦσε ὅπως ἦσαν, ἀκριβῶς ἐκεῖνι τῆ στιγμῆ. Αὐτὸς ἤξερε τί ἦσαν. Αὐτὸς ἐγνώριζε τὸ μῖσος τους καὶ τὸ θυμὸ τους. Αὐτὸς ἤξερε ὅτι μερικοὶ εἶχαν κάνει ἐγκλήματα. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς ἐβλεπε ἐπίσης αὐτὸ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν στὸ μέλλον, ὄχι μόνον τί ἦσαν στὸ παρελθόν.

Αὐτὸ ἦταν. Εἶπα ὅτι εἶχα νὰ πῶ καὶ σταμάτησα. Μιὰ βαριά, εὐγλωττὴ σιωπὴ βασίλευε στὸ δρόμο. Ἄκουα τὴ σημαία νὰ κυματίζει στὴν ἀταλὴ αὔρα. Τότε εἶπα στὰ παιδιὰ ὅτι θὰ ζητοῦσα νὰ τοὺς συμβῆ κάτι εἰδικό. Θὰ ζητοῦσα ἓνα θαῦμα, νὰ ἀλλάξῃ ἐντελῶς ἡ ζωὴ τους σὲ μιὰ στιγμή.

Ἐσκυφα πάλι τὸ κεφάλι καὶ προσευχήθηκα νὰ κάνῃ τὸ ἔργο Του τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὅταν ἐσήκωσα τὸ κεφάλι κανεὶς δὲν ἐκινεῖτο. Τοὺς εἶπα ὅτι εἶχα ἀκούσει γιὰ τὶς συμμορίες τους καὶ ὅτι

ἤθελα νὰ μιλήσω στοὺς ἀρχηγούς των. Τέσσερα ἀγόρια ἦλθαν μπροστά μου. «Εἶμαι ὁ Μπάκμπορντ, ὁ πρόεδρος τῶν Charplains», εἶπε τὸ μεγάλο ἀγόρι καθὼς μὲ χαιρετοῦσε. «Εἶσαι ἐντάξει, ἱεροκήρυκα. Μὲ συγκίνησες πραγματικά». Μοῦ συνέστησε τοὺς συντρόφους του καὶ μετὰ ὁ Τζίμυ, ἐγὼ καὶ τὰ τέσσαρα παιδιὰ ἀπομακρυνθήκαμε λίγο ἀπὸ τὸ πλῆθος. Ὁ Stagecoach, ὁ ἀντιπρόεδρος, ἔλεγε συνεχῶς ὅτι τὸ μήνυμά μας τοὺς ἄγγιξε τὴν καρδιά. Κάποια ἠλικιωμένη κυρία ἐπήγαινε μὲ ζαχαρωτὰ καὶ τοὺς ἔλεγε νὰ σταματήσουν τοὺς καυγάδες. Καλὴ ἦταν, ἀλλὰ δὲν τοὺς συγκινοῦσε.

Εἶπα στὰ παιδιὰ ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα τοὺς ἄγγιξε τὴν καρδιά καὶ ὄχι ἐγώ. Ὅτι αὐτὸ προσπαθοῦσε νὰ διασπάσῃ τὴν ὑπερηφάνειά τους καὶ τὴν ἀλαζονεία τους. «Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα θέλει νὰ μπῆ μέσα στὸ κέλυφος αὐτὸ ποὺ κρύβει τὸν πραγματικό, φοβισμένο καὶ μοναχικό ἑαυτὸ σας καὶ νὰ σᾶς βοηθήσῃ νὰ κάνετε νέα ἀρχὴ στὴ ζωὴ σας».

—«Τί πρέπει νὰ κάνουμε, κύριε;»

Ἐκύνταξα τὸν Τζίμυ, ἀλλὰ ἡ ἔκφρασίς του δὲν μὲ βοήθησε. Ἄν ἦμαστε σὲ ἐκκλησία θὰ μποροῦσα νὰ πῶ στὰ παιδιὰ νὰ προχωρήσουν καὶ νὰ γονατίσουν στὸ θυσιαστήριο. Ἀλλὰ πῶς μποροῦσα νὰ ζητήσω ἀπὸ οἰονδήποτε νὰ γονατίσῃ στὸ δημόσιο δρόμο, μπροστὰ στοὺς φίλους του; Καὶ ὁμως, ἴσως μιὰ τέτοια γενναία ἐνέργεια ἦταν αὐτὸ ποὺ χρειαζόταν.

«Τί πρέπει νὰ κάνετε;» εἶπα. «Νά, θέλω νὰ γονατίσετε ἀκριβῶς ἐδῶ στὸ δρόμο καὶ νὰ ζητήσετε ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα νὰ μπῆ στὴ ζωὴ σας γιὰ νὰ γίνεσθε καινούργιοι ἄνθρωποι. Νέα κτίσις ἐν Χριστῷ λέει ἡ Γραφὴ· αὐτὸ μπορεῖ νὰ συμβῆ καὶ σὲ σᾶς».

Ἀκολούθησε μακρὰ σιωπὴ. Γιὰ πρώτη φορὰ καταλάβαινα ἀμυδρὰ ὅτι τὸ πλῆθος ἐπερίμενε πολὺ ἥσυχια νὰ δῆ τί ἐπρόκειτο νὰ συμβῆ. Στὸ τέλος ὁ Stagecoach μίλησε μὲ μιὰ παράξενη βραχνὴ φωνή.

«Buckboard; Θέλει; Ἐὰν γονατίσης, θὰ γονατίσω κ' ἐγώ».

Καὶ μπροστὰ στὰ ἐκπληκτα μάτια μου οἱ δύο αὐτοὶ ἀρχηγοὶ μᾶς ἀπὸ τὶς πρῶτες φοβερὲς συμμορίες τῆς Νέας Ὠόρκης ἔ-

πεςαν στὰ γόνατα. Οἱ ἄλλοι δύο σύντροφοί τους ἔκαναν τὸ ἴδιο. Ἐβγαλαν τὰ καπέλλα τους καὶ τὰ κρατοῦσαν μπροστά τους μὲ σεβασμό. Οἱ δύο πού ἐκάπνιζαν ἐπέταξαν στὸ ρεῖθρο τὰ τσιγάρα ὅταν ἄρχισα νὰ προσεύχομαι:

«Κύριε Ἰησοῦ, νὰ ἐδῶ τέσσερα παιδιά Σου πού κάνουν κάτι δύσκολο, πολὺ δύσκολο. Γονατίζουν τώρα μπροστά σ' ὄλους καὶ Σοῦ ζητοῦν νὰ ἔλθης στίς καρδιές τους καὶ νὰ τὶς κάνης νέες. Θέλουν νὰ ἀπομακρύνῃς τὸ μῖσος, τὸν πόλεμο καὶ τὴν μοναξιά. Θέλουν νὰ γ ν ω ρ ί σ ο υ ν γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ τους ὅτι τοὺς ἀγαπᾷς πραγματικά. Αὐτὸ ζητοῦν ἀπὸ Σέ,

Κύριε, καὶ Σὺ δὲν θὰ τοὺς ἀπογοητεύσης, Ἄμην».

Τὰ παιδιὰ σηκώθηκαν χωρὶς νὰ σηκώσουν τὰ κεφάλια τους. Ἐπέδειξα ὅτι ἴσως θὰ ἤθελαν νὰ φύγουν μόνοι τους γιὰ λίγο, ἴσως νὰ βροῦν καμμιὰ ἐκκλησία. Ἀμίλητοι ἀκόμη ἐγύρισαν καὶ ἄρχισαν νὰ ἀνοίγουν δρόμο μέσα στὸ πλῆθος. Κάποιος φώναξε:

«Ἐ, Μπάκμπορντ! Πῶς εἶναι ὅταν παίρνῃς θρησκεία;»

Ὁ Μπάκμπορντ τοὺς εἶπε νὰ διαλυθοῦν.

DAVID WILKERSON

Ἀπόδοσις: Νίκος Τσιρώνης

ΤΟ ΠΑΛΗΟ ΚΑΤΟΠΤΡΟ

Ἀπλώνεται τὸ μούχρωμα γοργὰ
καὶ τ' ἀδιόρατά του πέπλα
λές μου τυλίγουν τὴν ψυχὴ...
Τὴν ὥρα αὐτὴ κάτι μὲ σπρώχνει
νὰ ἰδῶ τὸ πρόσωπό μου
στοῦ τοίχου ἓνα κάτοπτρο παλῆθ
—Πόσοι ἀρὰ γε κυττάχτηκαν ἐκεῖ
πρὶν ἀπὸ μένα...

Ὅμως ὑπάρχει ἡ νύχτα μέσα στὸν
καθρέφτη
πού δίνει ἀνταύγειες ἀπὸ σκοτάδι.
Τοῦ κάκου ἀγωνίζομαι νὰ ξεχωρίσω
μέσα του

κάποιες εὐαισθησίες
τις δυσαρέσκειές μου
τὰ ὄνειρά μου τ' ἀσχημάτιστα.
Μαζεύω τὴ βεντάλια τῶν στιγμῶν
ἀνάμεσα στὰ νευριασμένα δάχτυλά
μου...

Πηγαίνει ἡ σκέψη μου
στὸ τεχνητὸ τὸ φῶς.
Μ' ἀλλοίμονο, τοῦτο μὲ ξεγελάει.
Φωτοσκιάσεις πιά δὲν βλέπεis
μέσ' στὸ κάτοπτρο.

Μέσα στὸ πλούσιο φῶς
ὅλα μιὰ λάμψη ἔχουνε πάρει
ἀπατηλῆ.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΚΑΙ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ

Τò παιδαγωγικόν ἔργον προκειμένου νά ἀντιμετωπίσῃ τήν ἀπειθαρχίαν, ὅπως εἶδαμεν εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον τῆς «Συντροφιάς μέ τούς γονεῖς», ἀπό ἀπόψεως χαρακτήρων, τοῦ μὴ συναισθηματικοῦ, τοῦ ἀδρανούς, τοῦ ἀμόρφου, ὅπως λέγομεν εἰς τήν χαρακτηρισμολογίαν, παιδιοῦ θά ἀναφερθῆ κυρίως εἰς τήν ἀδράνειαν, τήν ὁποίαν πρέπει νά μετατρέψῃ, καί εἰς τήν συναισθηματικότητα, τήν ὁποίαν πρέπει ν' ἀφυπνίσῃ. Διά νά ἐπιτύχῃ τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα δέν εἶναι ἀρκετός ὁ «ἰσχυρός» τρόπος. Αἱ ἄγρια τιμωρία δέν θά κάμουν ἄλλο παρά ν' αὐξήσουν τήν πονηρίαν τοῦ παιδιοῦ. Ὁ Carnois θεωρεῖ ὡς καλύτερον τρόπον τὸ νά κάμωμεν τὸ παιδί νά αἰσθανθῆ τὸ βάρος τῆς ἀδρανεῖας του. «Ἐάν κάποιος παραπονήται διά τήν ἐργασίαν του, λέγει ὁ Πασκάλ, θάλτε του μία τιμωρία: φροντίστε νά μὴν κάνῃ τίποτε», ἐνῶ οἱ ἄλλοι θά ἐργάζονται. «Ὅπως ὅλοι οἱ ὀκνηροί, ὁ ἄμορφος ἐπιζητεῖ νά «σκοτώνη τὸν καιρόν του» μέ κάτι τὸ εὐκόλον καί τὸ εὐχάριστον. Εἰς αὐτόν τὸν τύπον κυρίως ἀνήκουν τὰ παιδιὰ τὰ ὁποῖα ἀπό χαρακτήρος φέρονται πρὸς τὸν αἰσθηματισμὸν καί τήν κατὰ μόνας ἱκανοποίησιν. Στενὴ παρακολούθησις, ἢ ὁποῖα θά τὸν ἠμπούδιζε, θ' ἀποβῆ περισσότερο ἀποτελεσματικὴ ἀπὸ τὰς τιμωρίας ἢ τήν ἀναγκαστικὴν ἐργασίαν. Ἡ τελεία ἀπραξία εἰς τὸ βάθος γίνεται μαρτύριον» ὁμοιάζει μέ τὸ μαρτύριον τῶν φυλακισμένων εἰς τούς ὁποίους ἐπιβάλλεται ἀπόλυτος ἀδράνεια. Αὐτὴ ἡ θεραπεία τῆς χαρακτηρισμολογικῆς ἀδρα-

νεῖας διά τῆς ἐπιβεβλημένης ἀδρανεῖας δέν εἶναι δυνατόν παρά νά προκαλέσῃ τήν ἀντίδρασιν τοῦ παιδιοῦ, ἐκτός ἐάν εἶναι ἄρρωστον. Ἡδὴ ἡ ἀντίδρασίς του θά εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα, μία προδιάθεσις πρὸς τήν δράσιν, τὸ προοίμιον τῆς ἀποδοχῆς τῆς δραστηριότητος. Κάποτε μάλιστα θά μᾶς προλάβῃ καί θά ζητήσῃ ἐπιμόνως κάτι νά κάμῃ· αὐτὴ ἡ συμμετοχὴ, αὐτὴ ἡ συνεργασία, εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς θεραπείας τῆς ὀκνηρίας του καί, αὐτομάτως, τῆς ἀπειθαρχίας του.

Ἄλλ' εἰς τὸν ἄμορφον ἢ ἀδράνεια δέν ἐκδηλώνεται μόνον εἰς τὸν τομέα τῆς δράσεως, ἐκδηλώνεται ἐπίσης καί εἰς τὸν τομέα τῆς εὐαισθησίας, τοῦλάχιστον ἀπέναντι τῶν ἄλλων. Δέν συμπαθεῖ ὁ αἰσθηματισμὸς ἐξαντλεῖται εἰς τὸν ἑαυτὸν του· εἶναι τυπικῶς, ἐκ πρώτης ὄψεως, ἕνας ἐγωϊστής, ἀνίκανος δι' ἀφοσίωσιν. Ἐκεῖνο πού θά ἠμπορούσε περισσότερο νά τὸν συγκινήσῃ εἶναι ὁ πόνος, διά τὸν ὁποῖον αἰσθάνεται ἐνστικτώδη φρίκην. Ἴσως ὁ μόνος τρόπος, ἂν ὄχι ν' ἀφυπνίσωμεν τὸν οἶκτον του, τοῦλάχιστον διά νά τὸν κάμωμεν νά ἐξέλθῃ ἀπὸ τήν ἀδιαπέραστον ἀπραξίαν του, εἶναι νά τὸν θέσωμεν ἐμπρὸς εἰς τήν ἀνθρωπίνην δυστυχίαν.

Ὁ Carnois διηγεῖται τήν ἐπίσκεψιν πού ἔκαμεν εἰς ἕνα νοσοκομεῖον μαζί μ' ἕνα παιδί αὐτοῦ τοῦ τύπου. Προσεπάθει, λέγει, ν' ἀποφύγῃ τὸ συγκινητικὸν θέαμα ἐνὸς μικροῦ ἀγοριοῦ τοῦ ὁποῖου εἶχαν ἀποκόψει τὸν ἕνα θραχίονα. Εἰς τήν ἔξοδον εἶπε κάτι πού ἦδη ἦτο μία ἀρχὴ παθητικῆς ἀντιδράσεως. «Τί εὐτυχία νά ἔχη κανεὶς τήν υγείαν

του και να μην είναι ἄρρωστος, ὅπως αὐτὸ τὸ μικρὸ ἀγόρι!» Εἰς τὴν ψυχὴν κάθε ἀμόρφου παιδιοῦ ὑπάρχει μία μικρὰ φλόγα τὴν ὁποῖαν δὲν πρέπει ν' ἀφήνωμεν νὰ σβύσῃ. Τὸ νὰ ἐπιτύχωμεν ν' ἀφυπνίσωμεν, ἐλάχιστον ἔστω, οἶκτον, συμπάθειαν, εἶναι ἤδη μία μικρὰ νίκη κατὰ τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ του.

Ὁ ἀπαθὴς κατὰ τὸν χαρακτήρα μὴ συναισθηματικὸς — ἀδρανὴς — δὲν ἀντιδρᾷ ἀμέσως, εἶναι πείσμων ὅπως καὶ ὁ προηγούμενος τύπος. Ἄλλ' ἐδῶ ἡ πειθαρχία καθίσταται δυσκολωτέρα λόγῳ τῆς ἐλλείψεως συναισθηματικότητος, ἢ ὁποῖα τὸν ἀφήνει ἀδιάφορον εἰς τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰς τιμωρίας. Ὅταν τιμωρῆται, κλείνεται εἰς σιγὴν γεμάτην μελαγχολίαν καὶ μνησικακίαν καὶ ἐξακολουθεῖ ν' ἀνθίσταται. Εἶναι ἕνας τύπος, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει ἐξαιρετικὰς δυσκολίας εἰς τὸν παιδαγωγόν. Ἐν τούτοις, μένει μία θύρα ἀνοικτὴ εἰς τὴν ὑπακοὴν καὶ αὐτὴ ὀφείλεται εἰς τὸν δευτεροπαθὴ χαρακτήρα του. Εἶναι εἰλικρινὴς, τίμιος, ἄξιος ἐμπιστοσύνης. Θὰ πρέπη ἐπομένως ὁ παιδαγωγὸς νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν τιμιότητά του μᾶλλον παρὰ τὴν εὐφυΐαν του, ἢ ὁποῖα συνήθως δὲν εἶναι εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, καὶ νὰ στηριχθῇ κυρίως πλέον ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου. Ὁ ἀπαθὴς θὰ δεχθῇ τὸν κανόνα, ἔαν εἰς τὰ μάτια του λάβῃ τὴν μορφήν τοῦ καθήκοντος. Ὁ μόνος τρόπος διὰ νὰ παρακινηθῇ εἶναι νὰ τὸν ἀπασχολοῦμεν, νὰ τοῦ ἀναθέτωμεν ἐργασίας ἀπευθυνόμενοι εἰς τὴν τιμιότητά του καὶ προσφέροντες τὴν ἐμπιστοσύνην μας, τῆς ὁποίας γενικῶς εἶναι ἄξιος.

Οἱ ἀδρανεῖς, μὲ διαφόρους ἀποχρώσεις ὁ καθένας, παρουσιάζουν ὅλοι, ὅταν μόνον ἀκαλλιέργητοι καὶ ἀδιαπαιδαγώγητοι, ἀντίστασιν εἰς τὴν πειθαρχίαν καὶ τάσιν πρὸς τὴν ἀνυπακοήν. Θὰ παρακολουθησῶμεν τώρα τοὺς δραστηρίους τύπους, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ τάσις πρὸς τὴν πειθαρχίαν φαίνεται φυσικὴ ἀπὸ χαρακτήρος.

Ὁ αἰσθηματικὸς, δραστήριος, τὸ παιδί πού ἀντιδρᾷ ἀμέσως, εἶναι πλούσιος χαρακτήρ τοῦ ὁποῖου ἡ δραστηριότης

ἐκτείνεται ἀπὸ τὰ συναισθηματικὰ κίνητρα. Εἶναι ἕνας ἀγωνιστής, ὁ ὁποῖος δὲν κάμπτεται ἀπὸ τὴν δυσκολίαν τοῦ ἔργου ἢ τῆς ὑπακοῆς. Ἐκτὸς αὐτοῦ εἶναι θερμὸς, στοργικὸς, πρᾶγμα πού διευκολύνει τὴν ὑπακοὴν εἰς ἕνα ἀγαπητὸν πρόσωπον. Ἀγαπᾷ τοὺς διδασκάλους του, τοὺς ἀρχηγούς του καὶ θ' ἀποφεύγει νὰ τοὺς δυσσαρεστῇ. Ἀλλά, προσοχή! ἡ ἀνυπακοὴ εἶναι δυνατὸν νὰ γεννηθῇ ἀπὸ μίαν ἀντιπάθειαν, δημιούργημα τῆς ἐλλείψεως κατανόησεως ἐκ μέρους τοῦ παιδαγωγοῦ ἢ μιᾶς στάσεως τὴν ὁποῖαν κρίνει ἐξαιρετικὰ αὐταρχικὴν. Ἀγαπᾷ καὶ ὑπακοῦει εἰς τὸν παιδαγωγόν, ὁ ὁποῖος ἔχει κύρος, ἀλλὰ ἀντιτίθεται εἰς τὸν αὐταρχισμόν.

Ἡ ὑπακοὴ του εἶναι αὐθόρμητος, χωρὶς ὑπολογισμόν. Τὴν δίδει ἐλευθέρως, ἐνεργῶς καὶ ὄχι κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν βίας ἢ ἀπειλῆς. Κάποτε ὁ πρωτογονισμὸς του, καθὼς τὸν κάμνει αὐθόρμητον, παιγνίδι τοῦ παρόντος, εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργήσῃ ἀνυπακοήν, ἢ ὁποῖα φθάνει μέχρι τῆς ἐπιθετικότητος. Ἀλλ' ἐνώπιον ἑνὸς παιδαγωγοῦ, ὁ ὁποῖος τὸν γνωρίζει καὶ ἐκτιμᾷ τὰ πλοῦτη τοῦ χαρακτήρος του, παρουσιάζει ἕνα τύπον ἐξαιρετικὰ πειθαρχικόν.

Ὁ ἐ ν θ ο υ σ ι ῶ δ η ς (Passioné, αἰσθηματικὸς-δραστήριος, πού ἀντιδρᾷ ὄχι ἀμέσως, ἀλλ' εἰς δεύτερον χρόνον), προσφέρει τὸν πλουσιώτερον καὶ ἰσχυρότερον τύπον. Καὶ μὲ τὰς τρεῖς ιδιότητες, αἱ ὁποῖαι εἶναι θετικαὶ διὰ τὴν πειθαρχίαν, ἀποτελεῖ τὸν πλέον πειθαρχικόν χαρακτήρα. Εἶναι ὁ τύπος τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἀλλ' ὅπως κάθε πραγματικὸς ἀρχηγός, γνωρίζει καὶ νὰ ὑπακούῃ. Ἀγαπᾷ καὶ σέβεται τὸν κανόνα, τόσον ὅταν τοῦ ἐπιβάλλεται, ὅσον καὶ ὅταν τὸν ἐπιβάλλῃ. Οἱ ἐνθουσιῶδεις διακρίνονται μεταξύ τῶν ἄλλων παιδιῶν. Οἱ συμμαθηταὶ των εἰς τὸ σχολεῖον τοὺς ἀναγνωρίζουν γίνονται ἀρχηγοὶ καὶ ὀργανωταὶ εἰς τὸ παιγνίδι καὶ κατὰ τὰς φιλονεικίας ἢ γνώμη των γίνεται σεβαστή. Εἶναι μεθοδικοὶ διότι ἀντιλαμβάνονται τὴν ἀναγκαιότητα τῆς τάξεως. Ἡ ἀνυπακοὴ των εἶναι ὀλιγώτερον αὐθόρμητος ἀπὸ τοῦ προηγουμένου τύπου, ἀλλ' εἶναι περισ-

σότερον σταθερά, διαρκεῖ περισσότερο, εἶναι ἀπόρροια σκέψεως. Ὁ ἐνθουσιώδης, ὅταν δεχθῆ τὸν κανόνα, ὑπακούει εἰς αὐτὸν μὲ ἕνα αἶσθημα πιστότητος καὶ τιμιότητος.

Εἰς τὸ σχολεῖον οἱ ἐνθουσιώδεις εἶναι μεθοδικοὶ καὶ ἐπιμελεῖς μαθηταί. Ἐάν ἀπειθαρχοῦν, ἢ εὐθύνῃ θὰ πρέπη ν' ἀποδοθῆ εἰς τὰς ἀδεξιότητάς τῶν μεγάλων. Θὰ εἶναι κάποιος αὐταρχικὸς παιδαγωγός, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἄλλην βλέψιν ἀπὸ τοῦ νὰ κάμπτη μὲ κάθε τρόπον τὴν θέλησιν τῶν παιδιῶν. Ἄλλ' εἰς τὴν ψυχὴν τῶν παιδιῶν αὐτοῦ τοῦ τύπου ὁ αὐταρχισμὸς γίνεται ὀλέθριος. Ὁ ἐνθουσιώδης ἀγαπᾷ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ τὴν «ζυγίζει» ἀναγνωρίζει τὸ κύρος μὲ μίαν ἐξαιρετικὴν διαίσθησιν, ἢ ὁποῖα προέρχεται ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν χαρακτήρα του· τὸ ἀναγνωρίζει καὶ τὸ σέβεται. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος δὲν δέχεται τὸν αὐταρχισμὸν. Ἐναντι ἑνὸς αὐταρχικοῦ παιδαγωγοῦ θὰ δεῖξῃ τόσον ζῆλον εἰς τὴν ἀπειθαρχίαν, ὅσον θὰ ἔδειχνε πειθαρχικότητα ἔναντι ἑνὸς παιδαγωγοῦ, τὸν ὁποῖον σέβεται.

Ὁ μὴ συναισθηματικὸς - δραστήριος, πρωτοπαθής, εἶναι μᾶλλον πειθαρχικὸς τύπος, διότι εἶναι ὀλιγώτερον πείσμων. Ἐν τούτοις ἢ ὑπακοή του δὲν εἶναι αὐθόρμητος καὶ ἐνθουσιώδης, ὅπως εἰς τὸς προηγούμενους τύπους, ἀλλὰ προέρχεται μᾶλλον ἀπὸ ὑπολογισμὸν. Εἶναι εὐστροφὸς καὶ ἐπιδέξιός, ἀλλὰ καθόλου σταθερός. Ὑπακούει ἡρέμως, κάποτε μάλιστα μὲ ψυχρὰν εὐγένειαν, ἢ ὁποῖα καθιστᾷ τὴν ὑπακοήν του ἀντιπαθῆ. Θὰ τὴν ἠθέλαμεν περισσότερο ἐιλικρινῆ καὶ χωρὶς ὑπολογισμὸν. Καθὼς μάλιστα δὲν διακρίνεται διὰ τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ τὴν φιλαλήθειαν, εἶναι δυνατὸν νὰ παραβιάζῃ τὸν κανόνα, ὅταν αὐτὸς δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς του, ὅταν τὸν στενοχωρῆ. Θὰ πειθαρχῆ λοιπὸν εἰς ἕνα παιδαγωγόν, ὁ ὁποῖος ἐπιβάλλεται διὰ τοῦ κύρους του, ἀλλὰ θὰ ξεγελάσῃ ἕνα ὅπαδόν του φιλελευθερισμοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ τοῦ προσφέρῃ ἀπεριόριστον ἐμπιστοσύνην. Εἶναι ἀπὸ τοὺς τύπους πού ἀπαιτοῦν ἐπίβλεψιν, διότι ὑπακούει μᾶλλον

ἀπὸ τὸν φόβον τῆς τιμωρίας, παρὰ ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὸν κανόνα.

Ὁ φ λ ε γ μ α τ ι κ ὸ ς (μὴ συναισθηματικὸς - δραστήριος - δευτεροπαθής), φαίνεται περισσότερο ἰσορροπημένος καὶ μὲ μεγαλύτεραν τάσιν πρὸς τὴν πειθαρχίαν ἀπὸ τὸν προηγούμενον τύπον. Παρουσιάζει μεθοδικότητα, τάξιν καὶ σταθερότητα εἰς τὴν ἐργασίαν, ὑποταγὴν πλήρη καὶ εἰλικρινῆ εἰς τὸν κανόνα. Ἐχει πράγματι τὴν ἔννοιαν τοῦ κανόνος, ἀκόμη καὶ ὅταν αὐτὸς εἶναι αὐστηρὸς. Καθὼς ὁμως ἀπουσιάζει τὸ κίνητρον τῆς συναισθηματικότητος, ἢ δραστηριότητος του στρέφεται περισσότερο πρὸς τὴν ἐσωτερικέυσιν, πρὸς τὴν σκέψιν μᾶλλον παρὰ πρὸς τὴν πράξιν. Εἶναι ἤδη ὁ μικρὸς φιλόσοφος, ὁ ὁποῖος ἀγαπᾷ τὰ βιβλία, τὴν περισυλλογὴν, τὴν συζήτησιν. Ἡ ἔλλειψις συμπαθείας διὰ τοὺς ἀνθρώπους τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν κόσμον καί, ὅταν πειθαρχῆ, ὑποτάσσεται μᾶλλον εἰς τὸν κανόνα παρὰ εἰς τὸ πρόσωπον πού τὸν ἐπιβάλλει. Εἰς τὸ βάθος εἶναι μία ὑπακοή ψυχρά, ἀπόλυτος, ἄνευ ἐνθουσιασμοῦ,

Τὸ «πρέπει νὰ κάνω αὐτὸ» εἶναι τὸ σύνθημά του, ἢ δὲ ἀντιμετώπισις τοῦ φλεγματικοῦ ἀπαιτεῖ μεγάλην προσοχὴν ἐκ μέρους τοῦ παιδαγωγοῦ, διότι υἱάρχει ὁ κίνδυνος ν' ἀντιδράσῃ μὲ μίαν ἀνυπακοήν ἐξ ἴσου ψυχρὰν μὲ τοῦ ἀπαθοῦς.

Σ υ μ π ἔ ρ α σ μ α. Βεβαίως ἢ περιληπτικῆ αὐτὴ κατάταξις καὶ ἢ περιγραφή τῶν χαρακτηρολογικῶν τύπων κατὰ τὸν Le Senne, ὅπως τὴν εἶδαμεν εἰς τὴν «Συντροφίαν μὲ τοὺς Γονεῖς», δὲν ἀποτελεῖ κάτι τὸ ἀπόλυτον, ἀλλ' ἀπλῶς ἕνα ὄργανον εἰς τὰ χέρια τοῦ παιδαγωγοῦ διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ κατανοήσῃ καλύτερον τὸ παιδί καὶ νὰ τὸ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν πειθαρχίαν. Ἐξ ἄλλου, ἄς μὴν περιμένῃ κανεὶς ὅτι θ' ἀνακαλύψῃ εὐκόλως μεταξὺ τῶν γνωστῶν του παιδιῶν τοὺς τύπους εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουν. Οἱ χαρακτηρῆρες ἀποτελοῦν κτυπητὰ καὶ ἔντονα πορτραῖτα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐμφανίζονται ἀμιγῆ εἰς τὴν πραγματικότητα.

Ἄλλὰ, καὶ διὰ νὰ εἰσχωρήσῃ ὁ παιδαγωγός εἰς τὴν πολυσύνθετον ψυχὴν

τῶν ἀτόμων ἀπαιτεῖται ψυχολογική δι-
αίσθησις καὶ ἐξαιρετικὴ λεπτότης. Ποτὲ
δὲν θὰ τονισθῇ ἀρκετὰ, ὅτι ἡ τέχνη νὰ
γνωρίζῃ καὶ νὰ κατευθύνῃ κανεὶς τοὺς
ἀνθρώπους δὲν εἶναι θεωρητικὴ ἐπι-
στήμη. Δὲν μανθάνει κανεὶς νὰ εἰσδύῃ
καὶ νὰ διευθύνῃ τοὺς χαρακτήρας ὅπως
διδάσκεται μίαν σειρὰν γεωμετρικῶν
θεωρημάτων ἢ ὅπως διδάσκεται νὰ διευ-
θύνῃ μίαν μηχανήν. Τὸ ὕλικόν τῆς γνω-
ριμίας τῶν ἄλλων μᾶς προσφέρεται διὰ
τοῦ ἑαυτοῦ μᾶς· λόγῳ τῆς κοιῆς φύ-
σεως καὶ τῆς συμπαθείας διακρίνομεν,

μέσῳ τῆς ἐξωτερικῆς συμπεριφορᾶς, τὰ
ἐσωτερικά, κρυφὰ κίνητρα τῶν ὁμοίων
μας. Καὶ αὐτὰ τὰ κίνητρα πρέπει νὰ
ἐλέγχωνται καὶ νὰ φωτίζονται γιὰ νὰ
ἤμπορῇ νὰ καταλαθῶναι τὸ παιδί καὶ ὁ
νέος τὴν σωστὴν τοποθέτησιν τῶν σκέ-
ψεών του, τῆς συμπεριφορᾶς του, τῶν
πράξεών του. Γιὰ νὰ ἀκολουθῇ εἰς τὸ
τέλος τὴν Ἀλήθειαν καὶ τὴν Ἀξίαν εἰς
τὴν Ζωήν. Αὐτὴ δὲν εἶναι ἄλλωστε ἡ ἀ-
ληθινὴ ἔννοια τῆς Πειθαρχίας;

A. A. A.

ΠΩΣ ΝΑ ΣΟΥ ΨΑΛΩ ΟΠΩΣ ΤΟ ΘΕΛΩ;

Στὸ εὐωδιαμένο τοῦτο δεῖλι,
ποὺ ἀργοπεθαίνει μέσ' στὰ μύρα,
θέλω ν' ἀφήσω τὴν ψυχὴ μου
κάποιο τραγοῦδι νὰ Σοῦ πῇ·
μὰ ὡς νᾶρθῃ ὁ στίχος μου στὰ χεῖλη,
λειώνει καὶ χάνεται καὶ σβεῖ,
κι' οὔτε τὸν ἦχο πιάνει ἡ λύρα
κι' οὔτε τὰ λόγια τὸ κοντύλι.

Πῶς νὰ σοῦ ψάλω ὅπως τὸ θέλω,
Πλάστη δικέ μου καὶ τοῦ κόσμου;
Μέσα μου ἀνέκφραστ' εἶναι λόθοι,
κι' ἔπρεπε νᾶχω ἄρπες ἀγγέλων,
ἦχο νὰ κάμω καὶ σκοπὸ μου
ἔ,τι γιὰ Σὲ ἡ ψυχὴ μου νιώθει.
Τὸ πιὸ καλὸ δοξαστικὸ μου,
θὰ μένη αὐτὸ ποὺ δὲν εἰπώθῃ!...

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΕΛΕΥΣΙ ΤΟΥ

“Όσο περισσότερο διευρύνεται η γνώσις μας για τήν προέλευσι του ανθρώπου, τόσο αυξάνει η άμηχανία των έπιστημόνων. Στις 7 'Ιουλίου 1972 είχα έκθέσει τὰ πρόσφατα συμπεράσματα του παλαιοντολόγου Philip V. Tobias ταξινομώντας κατ' αρχαιότητα και κατ' όγκον όλα τὰ γνωστά κρανία άπολιθωμάτων άνθρωποειδών. Είχα μάλιστα ύπογραμμίσει ότι μία δλόκληρη οικογένεια προϊστορικών κρανίων (του Μποσκόφ, του Fish Hock και του Matjes Rivers) ήσαν περισσότερο άπό τὰ δικά μας έξελιγμένα, περισσότερο άπό μäs άπομακρυσμένα άνατομικώς άπό τις παλαιές μορφές ζώνων! Είχα άναφέρει μ' αυτή τήν εύκαιρία τὸ λόγο του Άμερικανου παλαιοντολόγου Loren Eiseley: «'Ο άνθρωπος του μέλλοντος έξζησε περισσότερο άπό δώδεκα χιλιάδες έτη πριν στη Νότιο Άφρική, κατόπιν έξηφανίσθη(1). Μία πρόσφατη άνακάλυψις, που άνεκοινώθη τόν περασμένο Δεκέμβριο στο Λονδίνο άπό τόν καθηγητή Richard Leakey (υιό και διάδοχο του διασήμου Louis Leakey), έρχεται ν' αυξήση άκόμη τή σύγχυσι.

Στις 27 του περασμένου Αυγούστου, σκάθοντας σ' ένα ήδη πολύ πλούσιο στρώμα της άνατολικής όχθης της λίμνης Ροδόλφου στην Κένυα, ό Leakey υιός έφερε στο φώς ένα παλαιό κρανίο περίπου δύο έκατομμυρίων έξακοσίων χιλιάδων έτών σπασμένο σε μικρά κομμάτια. Καθώς αυτά τὰ κομμάτια προσημόζοντο πολύ καλά μεταξύ των, έγινε

δυνατόν ν' άποκατασταθή σε λίγες έβδομάδες τὸ κρανίο, όπως ένας γρίφος. 'Ο Leakey και η σύζυγός του που έλαβε ούσιαστικό μέρος σ' αυτή τήν εργασία γνώρισαν τότε τή μεγαλύτερη έκπληξι της ζωής των.

Πλάνητες χωρίς φωτιά ή στέγη.

Για ν' άντιληφθούμε αυτή τήν έκπληξι (και να τήν μοιρασθούμε), άς ύπενθυμίσωμε κατ' αρχήν ώρισμένα γεγονότα.

Τά αρχαιότερα μέχρι στιγμής γνωστά πραγματικά άπολιθώματα άνθρωποειδών είναι εκείνα των διαφόρων άυστραλοπιθήκων. Στη φημισμένη χαράδρα του Όλντογουαί, ή θαύτερη κοίτη είχε παραδώσει στον Leakey πατέρα, πριν άπό δεκαπέντε περίπου έτη, παλαιά όστά δύο έκατομμυρίων περίπου έτών. Ήταν ένός όντος τελείως άνθρωπίνου, που έβάδιζε με τὰ δυό του πόδια, τελείως όρθιο, και έχρησιμοποιεί τὰ χέρια του. Μόνον, ή μέση κρανιακή του χωρητικότης ήταν περίπου 650 κυβ. έκατ. τὸ άνωτερο. Συχνά δέν έφθανε τὰ 500 κυβ. έκατ. Με άλλα λόγια, μόλις ίσοῦται με τή χωρητικότητα του κρανίου ένός βρέφους τριών μηνών ή άκόμη μ' αυτήν ένός συγχρόνου γορίλα ('Ο Tobias δίνει γι' αυτό τὸ ζωο μία είκοσάδα μετρήσεων που κλιμακώνονται γύρω στα 500 κυβ. έκατ.).

Με τὰ λείψανα των άυστραλοπιθήκων οί μελετητάι της προϊστορίας γενικώς συνδυάζουν ίχνη δραστηριότητος με έργαλεία που τήν χαρακτηρίζουν με τήν όνομασία Ό λ ν τ ι β α ι κ ή (2). Είνα

(1) Loren Eiseley: «L'immense Voyage» (Denoël, Planète, 1965).

(2) François Bordes: «Le paléolithique dans le monde» (Hachette, 1968).

κομμάτια από οστά, κέρατα, δόντια, λίθους διευθετημένα πολύ στοιχειωδώς με σκοπό τη χονδροειδή χρησιμοποίησί των. Τά λίθινα εργαλεία επί παραδείγματι είναι πέτρες λαξευμένες στη μία ή στις δύο όψεις και μπορούσαν να τις κρατούν από την αλάξευτη άκρη των, ή για να κτυπιούνται κάτι ή για να σχίσουν. Ο Bordes θεωρεί ότι αυτοί οι πρόγονοι του ανθρώπου, οι πολύ πρωτόγονοι, ήσαν προφανώς πλάνητες και ότι κυνηγούσαν μικρά ζώα. Δεν γνώριζαν τη φωτιά.

Στόν έως τώρα παραδεκτό πίνακα, οι αυστραλοπιθήκοι υπήρξαν οι βασιλείς της δημιουργίας επί έναμιση εκατομμύρια έτη, μέχρι της εμφάνισης του πιθηκανθρώπου, πριν από ένα εκατομμύριο έτη περίπου. Ο νεοφερμένος, ψηλότερος, δυνατότερος, ήταν και εύφραστερος: άνευρίσκομε τά λείψανά του συνδυασμένα με εργαλεία πολύ περισσότερο τελειοποιημένα και κυρίως με τη φωτιά. Και έν τούτοις, ή κρανιακή του χωρητικότης σπανίως ξεπερνά τά 900 κυβ. εκατ. Στόν κατάλογο τών 17 κρανίων πιθηκανθρώπων που άνέλυσε ο Tobias κυμαίνεται από 750 έως 1250 κυβ. εκατ., αυτός δέ ο τελευταίος άριθμός, τελείως έξαιρετικός, είναι άτόμω πολύ μεγαλύτερου άναστήματος της κινεζικής άκτής του Chou Kou-tien, που θεωρούνται ως είδη γιγάντων από ώρισμένους ειδικούς. Ο μέσος όρος εύρίσκεται γύρω στα 850 κυβ. εκατ.

Ήταν λοιπόν δυνατόν, πριν από ένα μόλις έτος, όπως μαρτυρεί ή παρατήρησις του Tobias, να χαράξωμε ένα διάγραμμα, πολύ εύλογοφάνες και πολύ όφθαλμοφάνες, που να δείχνη την επιταχυνόμενη αύξησι του έγκεφάλου από τών πλέον αρχαίων αυστραλοπιθήκων μέχρι του σημερινού ανθρώπου. Η κρανιακή χωρητικότης περνούσε προοδευτικώς και με πολλή λογική από τά 430 κυβ. εκατ., πριν από δυόμισι εκατομμύρια έτη, στα 680 κυβ. εκατ. ένα εκατομμύριο έτη άργότερα, έπειτα στα 850 κυβικά εκατ. με τούς πρώτους πιθακανθρώπους, 1200 με τούς τελευταίους, τέλος στα 1300 και

πλέον στο σύγχρονο άνθρωπο. Υπήρχε βεβαίως, τό έχω είπη, ο άνθρωπος του Μποςκόπ, και άκόμη ο άνθρωπος του Νεάντερταλ, άν και αυτός ο τελευταίος μπαίνει στη σειρά, άν δέν υπολογίσωμε παρά μόνον τό πρόσθιο, τό «εύγενές» τμήμα του έγκεφάλου. Άλλά τέλος, grosso modo, κατείχαμε έναν ίκανοποιητικό πίνακα της άργης και διακριτικής εισόδου μας σ' αυτόν τον κόσμο, ένα πίνακα, επί πλέον, σύμφωνο με τούς ποσοτικούς νόμους της εξέλιξεως του Cayeux - Meyer.

Σ' αυτόν τον ώραίο πίνακα, τό κρανίο που άνεκαλύφθη τόν περασμένο Αύγουστο από τόν Leakey υιδό έρχεται να φέρη σύγχυσι και κατάπληξι. Διότι, από τό ένα μέρος, ο κάτοχος αυτού του κρανίου έζησε ασφαλώς πριν από περισσότερο από 2½ εκατομμύρια χρόνια, σε μία έποχή δηλαδή κατά την όποία οι καλύτερα προικισμένοι αυστραλοπιθήκοι είχαν κρανίο 500 έως 600 κυβ. εκατ. Και, από τό άλλο μέρος, τό κρανίο του είναι περίπου 900 κυβ. εκατ. (880), μεγαλύτερο δηλαδή από αυτό τών αρχαιότερων πιθηκανθρώπων που ένεφανίσθησαν περισσότερο από ένα εκατομμύριο χρόνια άργότερα!

Άπο όποιοδήποτε πρίσμα και άν βλήτη κανείς αυτή την ανακάλυψι, και άν ή κυρία Leakey δέν έκανε λάθος στην επανασύνδεσι του κρανίου, πράγμα που σχεδόν άποκλείεται, αυτός ο νεοφερμένος είναι πολύ ένοχλητικός. Βεβαίως, πολλοί έπιστήμονες (ό Dart, ό Mason, ό Robinson, ό von Koeningswald, ό Torskeer, ό ίδιος ό Tobias), είχαν πάντοτε διερωτηθή άν όλα τά ίχνη εργαλείων που είχαν άνακαλυφθή στα στρώματα τών αυστραλοπιθήκων ήσαν προϊόντα της δικής των δραστηριότητος ή μάλλον ήσαν άνακατεμένα με τά εργαλεία ενός όντος περισσότερο εξέλιγμένου που δέν είχε άκόμη άνακαλυφθή.

Σ' αυτή την περίπτωσι, άν δηλαδή ο αυστραλοπιθήκος δέν ήταν ο πρόγονός μας, αυτό θά έσήμαινε ότι επί 1½ εκατομμύρια έτη τούλάχιστον, υπήρχαν

στή γῆ τοῦλάχιστον δύο ἀνθρώπινα εἶδη πολὺ διάφορα, καὶ τὰ δύο εἶδη ἱκανὰ νὰ χρησιμοποιοῦν ἐργαλεῖα, ἐνῶ μόνον τὸ περισσότερο ἐξελιγμένο εἶδος ἤξευρε νὰ λαξεύῃ τοὺς λίθους. Στὴν ἀντίθετη περίπτωση, θὰ ὑπῆρχε, ἀλλὰ στὴν ἀρχὴ-ἀρχὴ τῆς προϊστορίας μας, μία προαπεικόνισις τῆς περιπετείας τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Μποσκόπ: τὸ εἶδος τὸ περισσότερο «ἐξελιγμένο» θὰ εἶχε πρόωρα ἐξαφανισθῆ καὶ μεῖς θὰ εἴμεθα οἱ ἀπόγονοι τῆς ἄλλης γραμμῆς.

Αὐτὰ τὰ ἀνθρωποειδῆ δίποδα.

Κατὰ ἓναν τρόπο, αὐτὸ τὸ καινούργιο ἐνοχλητικὸ κρανίον ἔρχεται νὰ ἐπιβεβαιώσῃ μία ὑποψία ποὺ ἐξεφράσθη πολλὰς φορὲς κατὰ τὴ διάρκειαν τῶν συζητήσεων τῶν παλαιοντολόγων καὶ τῶν μελετητῶν τῆς προϊστορίας πρὶν ἀπὸ εἴκοσι περίπου ἔτη: ὅτι δηλαδὴ εἴμαστε οἱ ἐπιζῶντες ἑνὸς πραγματικοῦ σурφетоῦ ἀνθρωποειδῶν. Λίγο μετὰ τὸν πόλεμον, ἢ ἀνακάλυψις στὴ Fontchevalde, στὶς Charentes, ἑνὸς κρανίου, τὸ ὀπίθον, ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ ἡλικία του, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἑνὸς ἀνθρώπου τοῦ Νεάντερταλ, ἀλλὰ ποὺ δὲν ἦταν, εἶχε ἤδη θέσει τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς

τοῦ Homo Sapiens. Ὁ H. F. Valois εἶχε τότε ἐκφράσει τὴν ὑποψία ὅτι, ἴσως, ὁ ἀνθρώπος τοῦ Νεάντερταλ δὲν ἦταν ὁ πρόγονός μας.

Ἐπειτα ἦταν ὁ ἀνθρώπος τοῦ Μποσκόπ. Τὸ ἴδιο ἐρώτημα ξαναγεννιέται ἀκόμη μία φορὰ σχετικὰ μὲ τὴν περισσότερο μακρυνὴ προέλευσί μας. "Ὅσο περισσότερες ἀνακαλύψεις σωρεύονται, τόσο περισσότερους προγόνους ἔχομε. Τώρα ἔχομε πάρα πολλούς! "Ὅλα αὐτὰ τὰ δίποδα καὶ ὄρθια ὄντα κατεσκευάζαν ἐργαλεῖα καὶ προφανῶς μιλοῦσαν λίγο ἔφ' ὅσον τὸ κρανίον τοὺς ἔχει ἤδη σκιαγραφημένη τὴν ἄλω τοῦ λόγου. Ἦσαν ἀνθρώποι; Ἀπὸ πότε μπορούμε νὰ ὀνομάζωμε «ἀνθρωπο» ἓνα ζωντανὸ ὄν;

Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς διδάσκουν τὰ ἀπολιθωμένα των ὀστέα εἶναι σαφές σ' ἓνα μόνον σημεῖο: σὸ ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἀκριβέστερα ἑνὸς ἀνθρώπου, ἦταν ἀναπόφευκτη, ἂν λάθωμε ὑπ' ὄψιν ὅλα αὐτὰ τὰ προανθρώπινα ὄντα ποὺ βλέπομε νὰ συνωθοῦνται καὶ νὰ διαμφισθητοῦν τὸ πρωτεῖο στὴ νύκτα τῶν αἰώνων. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ ὑπερίσχυσε. Ἀλλὰ ἔπρεπε ὀπωσδήποτε νὰ ὑπερισχύσῃ τὸ ἓνα.

AIME MICHEL

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΩΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΩΝΑ

Τὸ πρόβλημα τῆς παιδείας μπορεῖ καὶ στὴν ἐποχὴ μας νὰ κατέχη ἐπίκαιρη θέσι, ὅμως δὲν εἶναι κάτι τὸ νέον. Ἔχει ἀπασχολήσει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καὶ δὲν θὰ παύσῃ νὰ τὸν ἀπασχολῇ γιατί εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐγγιζοῦν τὴ γνωστικὴ του ὑπαρξί.

Παιδεία καὶ Ἀνθρωπισμός, παῖδες καὶ νεότης, ἢ ὅπως διαφορετικὰ θὰ ἐλέγαμε ἢ ἔννοια τῆς παιδείας καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἀνθρωπιστικῆς ἀγωγῆς, εἶναι πράγματα ἀλληλένδετα, πράγματα πολὺ σφικτοδεμένα μεταξὺ τους.

Καὶ τώρα ἄς ἐξετάσουμε τί ἐννοοῦμε μὲ μιὰ πρώτη ἀπλὴ ἐξέτασι ὅταν λέμε «παιδεία». Παιδεῖαν ὅταν λέμε ἐννοοῦμε, τὰ σχολεῖα, τὰ Πανεπιστήμια, τὴν μάθησι, τὴν μόρφωσι, δηλαδὴ τὸ νὰ γνωρίζῃ κανεὶς πολλὰ σὲ σχέσι πρὸς τὸν ἀπαιδευτον, πού γνωρίζει ὀλίγα ἢ σχεδὸν τίποτα. Ἄρα μὲ δυὸ λέξεις παιδεία σημαίνει γνῶσι, μάθησι. Καὶ ὅσο περισσότερα γνωρίζει κανεὶς, τόσο περισσότερο μορφωμένος «πεπαιδευμένος» θεωρεῖται. Τώρα ὅμως ἄς ἐξετάσουμε τὴν ἔννοια τῆς παιδείας κάπως βαθύτερα καὶ ἄς ἀνατρέξουμε στὴν ἀρχὴ τῆς, σύμφωνα δὲ μὲ παλαιὸν ρητὸ «ἀρχὴ παιδεύσεως ὀνομάτων ἐπίσκοψις», στὴν ἔτυμολογία τῆς λέξεως «παιδεία». Παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα «παιδεύω», πού σημαίνει διδάσκω, ἐκτρέφω, ἀνατρέφω τὸ παιδί. Συνώνυμες λέξεις στὴν Λατινικὴ εἶναι οἱ: Institutio, disciplina, eruditio, humanitas. Ἡ ἔννοια ὅμως τοῦ παιδεύω εἶναι ἔννοια ἀπόλυτη καὶ ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπὸ δυὸ στοιχεῖα, τὸ θεῖον καὶ τὸ ἀνθρώπινον, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶ-

μα, γι' αὐτὸ ὅταν λέμε παιδεύω ἢ παιδεία, πρέπει νὰ ἐννοοῦμε τὴν ἀρμονικὴ διάπλασι καὶ τὴν συζυγὴ αὔξησι τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων.

Ἀλλὰ ἄς ἀκολουθήσουμε τὸν Πλάτωνα καὶ ἄς κυττάσουμε πῶς ἐρευνᾷ τὸ θέμα: «Παιδεία μὲν ἐστ' ἡ παίδων ὀλκή τε καὶ ἀγωγή πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου λόγον ὀρθὸν εἰρημένον» Legg II 659 D. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν βλέπουμε ὅτι παιδεία εἶναι ἡ ὄθησι καὶ ἡ ἀγωγή τῶν παίδων πρὸς τὰ ἄνω μὲ τὴν καθοδήγησι τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ἡ πλατωνικὴ ἔννοια, «ὀλκή» ἀνταποκρίνεται στὴν σωματικὴν ἀγωγή, ἡ δὲ «ἀγωγή» ἀνταποκρίνεται στὴν ψυχικὴν ἀνατροφή. Εἶδαμε λοιπὸν τὸν ὀρθὸν ὀρισμὸ καὶ τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τῆς ἔννοιαις «παιδεία» καὶ τί πρέπει νὰ ἐννοοῦμε ὅταν τὴν μεταχειριζόμαστε.

Τώρα πρέπει νὰ ἐξετάσουμε, ἂν ἡ παιδεία ἀρμόζη μονάχα στὰ παιδιά, καὶ γιατί; «Παιδεῖαν λέγω τὴν παραγιγνομένην πρῶτον παισὶν ἀρετὴν» Legg II 653 B. Παιδεία λοιπὸν εἶναι ἡ ἀρετὴ — ἡ καλλιέργεια —, πού ἐμφανίζεται κατὰ πρῶτον στὴν νεανικὴν ἐποχὴν καὶ ἀκολουθεῖ στὸν μετέπειτα βίον. Εἶναι λοιπὸν τὸ Ἄλφα, εἶναι τὸ θεμέλιο, στὸ ὁποῖο πρέπει ὁ νέος νὰ στηριχθῇ καὶ νὰ ἐξομαῖ γιὰ τὴς περαιτέρω ἐνεργειῆς του. Ὁ Ἀριστοτέλης στὰ Πολιτικά του 8γ' 5, λέγει: «Νῦν δὲ τῆς ἡδονῆς χάριν οἱ πλείστοι μετέχουσι τῆς μουσικῆς, οἱ δ' ἐξ ἀρχῆς ἔταξαν παιδεία». Πρέπει λοιπὸν ἡ παιδεία νὰ ἀρχίσῃ νὰ βλασταίνῃ στὴν νεαρὰν ἡλικίαν, γιατί ὅπως καὶ ὁ Ἡσυχίος στὸ Λεξικόν του λέγει: «παιδεία ἀγωγή ὠφέλιμος» διδασχῇ, ὄχι ὅμως νὰ εἶναι ἀπόκτημα καὶ γνώρισμα

αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μονάχα γιὰ τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς νέους. Ἡ ἔφεσις τοῦ εἰδέναι δὲν παύει νὰ ὑπάρχη σ' ὅλη τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλωστε τὸ τονίζει πολὺ καλά ὁ Πλάτων: «... τὴν παραγιγνομένην πρῶτον παισίν...», δηλαδὴ κανονικῶς πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν, ὄχι ὅμως νὰ σταματήσῃ καὶ ἐκεῖ. Στὴν Ἀπολογία τοῦ ὁ Σωκράτης ἐπιγραμματικῶς λέγει: «Τοὺς νέους παιδεύειν... καὶ βελτίους ποιεῖν» Apol. 24 E. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ παιδεία ἀποκλειστικὸν πρᾶγμα τῆς νεότητος καὶ μόνον, ἀλλὰ ἀνήκει σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀνεξαρτήτου ἡλικίας. Αὐτὸ παλαιότερα τὸ εἶχε διατυπώσει ὁ Σόλων ὁ Ἀθηναῖος: «Γηράσκω αἰεὶ διδασκόμενος». Γιατὶ ἐφ' ὅσον ζῆ ὁ ἀνθρώπος, ἔχει ἀνάγκη καὶ τροφῆς πνευματικῆς κ' αὐτὴν τὴν παρῆχει ἡ παιδεία. Ἡ παιδεία λοιπὸν εἶναι ἓνα καθολικὸν φαινόμενον, ποὺ πρέπει νὰ συνοδεύῃ τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τῆς νεαρᾶς τοῦ ἡλικίας μέχρι καὶ τοῦ τάφου, διότι ὅπως λέγει στὸν Φαίδρον ὁ Πλάτων: «Οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἔχουσα εἰς Ἄδου ἡ ψυχὴ ἔρχεται πλὴν τῆς παιδείας» Phaed. 107 D. Νὰ λοιπὸν γιατί ἡ παιδεία πρέπει νὰ ποδηγετῇ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, γιατί εἶναι τὸ μόνον πρᾶγμα — ἀγαθόν —, ποὺ συντροφεύει αὐτὸν μέχρι καὶ τοῦ Ἄδου. Σ' ἄλλο σημεῖον λέγει: «παιδεία δύναμις θεραπευτικὴ τῆς ψυχῆς» Def. 416. Ἔχει λοιπὸν θεραπευτικὰς δυνάμεις — ιδιότητες — μὲ τίς ὁποῖες ἀπαλύνει καὶ ἀνακουφίζει τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ψυχὴ μπορεῖ λυτρωμένη νὰ συνεχίζῃ τὸν ἀγῶνα τῆς.

***

Τώρα πρέπει στὴ συνέχεια νὰ γίνῃ λόγος γιὰ τὸ τί εἶναι ἡ παιδεία, σὰν φορεὺς ἀνθρωπιστικῆς ἀγωγῆς. Ἡ παιδεία εἶναι τὸ μέσον, εἶναι ὁ φορεὺς, ποὺ μέσῳ αὐτοῦ καλλιεργοῦνται, μεταφτεύνονται καὶ διδάσκονται ὅλες οἱ ἀξίες, ποὺ συντελοῦν στὴν ἐξημέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ παιδεία ἔχει διττὴ σημασίαν, πρῶτον αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν σὰν ἀγαθόν (ὅπως π.χ. εἶναι ἡ δικαιοσύνη κ.ά.) καὶ δεύτερον σὰν μέσον, σὰν γέφυρα «ἐνώνονσα καὶ μεταίχουσα» τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τὴν σφαῖραν τῆς ἀμα-

θείας στὴν γῆν, ἀπὸ τὸ σκότος στὸ φῶς. Εἶναι ἡ παιδεία ἡ δύναμις ἐκείνη, ποὺ μᾶς κάνει νὰ νικώμε στούς ἀγῶνας μᾶς ἐδῶ στὴ γῆ. «Παιδεία... φέρει καὶ νίκην» Legg I 641 C.

Ἡ ἀληθὴς παιδεία εἶναι ἡ γενεσιουργὸς δύναμις τοῦ πολιτισμοῦ: «Ὅπου δὲ καλοὶ κάγαθοι συμπίπτει πεπαιδευμένοι εἰσὶν» Prot 347 D. Καὶ στὴν πολιτείαν ἀναφέρει: «Ἄλλ' οἱ ἄριστοι τὰς φύσεις παιδευτέοι αὐτῶ» VII 526 C. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἡ παιδεία εἶναι φορεὺς ἀγωγῆς, γιατί εἶναι τὸ μόνον μέσον, ποὺ ὁδηγεῖ τὸν ἀνθρώπον στὴν πραγματικὴ του ἀποστολὴν σὰν ἀνθρώπου καὶ μέσῳ αὐτῆς ὁ ἀνθρώπος ἐκπολιτίζεται καὶ καθίσταται φορεὺς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀξιών.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ καταξιωθῇ ἀκόμα καλύτερα ἡ ἔννοια τῆς παιδείας ὡς ἀνθρωπιστικῆς ἀγωγῆς, θὰ ἀναφέρουμε τὴν ἀντίθεσιν, ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς σκοπίμου ἐπαγγελματικῆς παιδείας. Μὲ τὸ κάλυμμα τῆς παιδείας κρύπτονται πολλὲς φορὲς καὶ ἡ προπαγάνδα καὶ διάφορες ἄλλες κοσμοθεωρίες. Ἡ παιδεία ἔχει ὑποστῆ κακομεταχείρησι εἴτε ἀπὸ ἄδολη ἀγαθότητα, εἴτε σκοπίμως γιὰ λόγους προπαγανδιστικοῦς. Καὶ δὲν ἐξυπηρετεῖ τότε ἡ παιδεία τὸν σκοπὸν τῆς ὡς παιδεία, ἀλλὰ γίνεταί θεραπευτικὴ ρευμάτων ἐφημέρων ἢ σκοπῶν χαμερπῶν. Γίνεται τότε σκοπίμος καὶ ἐπαγγελματικὴ (ὁ ὅρος ἐδῶ ὄχι μὲ τὴν τεχνοκρατικὴν ἀντίληψιν) καὶ ὄχι ἀληθὴς φορεὺς ἀνθρωπιστικῆς ἀγωγῆς.

Ἡ παιδεία ὡς ἀνθρωπιστικὴ ἀγωγή ἐνέχει ἐντελέχειαν, δυναμισμὸν, τείνει πρὸς τὴν ἀρχὴν (principium), ἐνῶ ἡ σκοπίμος ἐπαγγελματικὴ παιδεία εἶναι στατικὸν πρᾶγμα. Ἡ παιδεία ὡς φορεὺς ἀνθρωπιστικῆς ἀγωγῆς εἶναι τὸ ὅλον, ἐνῶ ἡ ἐπαγγελματικὴ καὶ σκοπίμος παιδεία εἶναι τὸ μέρος. Ἡ παιδεία ὡς ἔννοια ἀνθρωπιστικῆς ἀγωγῆς εἶναι ἔργον σχολῆς, ἀφανὴς λειτουργία, τὸ μὴ ἀναγκαῖον, ἡ Φιλοσοφία. Ἡ ἐπαγγελματικὴ καὶ σκοπίμος παιδεία εἶναι ἔργον ἀσχολίας, εὐρίσκεται στὴν σφαῖραν τοῦ ζῆν, τοῦ ὠφελίμου, ἐνῶ ἡ παιδεία ὡς ἀνθρωπιστικὴ ἀγωγή εὐρίσκεται πέραν ἀπὸ τὴν σφαῖραν τοῦ ζῆν, στὴν σφαῖραν τοῦ εὖ ζῆν, τοῦ Ἀγαθοῦ, τοῦ Καλοῦ. «Κεφάλαιον παιδείας λέγομεν τὴν ὀρθὴν τρο-

φήν» Legg I 643 C. Ἡ ἀληθὴς λοιπὸν παιδεία, κατὰ τὸν θεῖον Πλάτωνα, ὑπηρετεῖ τὴν Ἰδέαν τοῦ «Καλοῦ» καὶ τοῦ «Ἁγαθοῦ» «ἢ ὀρθὴ τροφή» ἔξω ἀπὸ προπαγάνδης καὶ συμφέροντα.

Μιὰ φορά — λέγει ὁ Πλάτων — ἦταν ἓνας γιατρός, ποῦ δὲν ἀρκέστηκε μόνον στὴ θεραπεία τοῦ ἀρρώστου του, ἀλλὰ τοῦ ἔκαμε καὶ θεωρία γύρω ἀπὸ τὴν ἀρρώστια του, ὥστε νὰ προφυλαχθῆ στὸ μέλλον. Ἦταν λοιπὸν ἀληθινὸς παιδαγωγὸς ὁ γιατρός αὐτός, ποῦ ἐθεράπευε τὴν ἐπιστήμην καὶ ὄχι τὸ ἀτομικὸν καὶ σκόπιμον συμφέρον του. Ἐρχεται ἔπειτα ὁ ἐπαγγελματίας γιατρός καὶ τοῦ λέγει ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἱατρικὴ διότι «οὐκ ἱατροεῖς τὸν νοσοῦντα, ἀλλὰ σχεδὸν παιδεύεις» Legg IX 857 D.

Εἶδαμε λοιπὸν ποιά εἶναι ἡ παιδεία ὡς ἔννοια ἀνθρωπιστικῆς ἀγωγῆς, σὲ ἀντίθεσι πρὸς τὴν σκόπιμον ἐπαγγελματικὴν παιδείαν, κατὰ τὸν Πλάτωνα. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι κλασσικοὶ συγγραφεῖς τῆς ἑλληνικῆς Ἀρχαιότητος ἐθεώρησαν τὴν παιδείαν ὡς

τὴν μόνην δικαίωσι τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡς πολιτικοῦ ζώου καὶ ὡς μέλους τῆς κοινότητος. Οἱ ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ, ποῦ εἶναι τὰ δημιουργήματα τῆς συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων, τὸ κράτος, ἡ θρησκεία, τὰ γράμματα, ἡ τέχνη δὲν μπορεῖ κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας νὰ νοηθοῦν χωρὶς τὸ παιδευτικὸν καὶ παιδαγωγικὸν γνῶρισμά τους. Ὁ ποιητὴς καὶ ὁ καλλιτέχνης, ὁ φιλόσοφος καὶ ὁ πολιτικὸς εἶναι κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἀντίληψιν οἱ παιδαγωγοὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀνακαλύπτοντες οἱ Ἕλληνες τὴν Ἰδέαν τοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἐφεύρασαν μόνον τὶς θεμελιώδεις ἀρχές, κατηγορίες καὶ μορφές μετὰ τὶς ὁποῖες εἶδαν τὸ «ἀληθές» καὶ ἐθεώρησαν τὸ «καλόν», ἀλλὰ ἀνεκάλυψαν συγχρόνως καὶ τὴν Ἰδέαν τῆς Παιδείας. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας γενικώτερα καὶ κατὰ τὸν θεῖον Πλάτωνα εἰδικώτερα ὅπως εἶδαμε «πολιτισμὸς καὶ παιδεία ταυτίζονται».

Γ. ΑΜΙΡΑΛΗΣ

Εἰς τοὺς σπουδαστὰς καὶ τὰς σπουδαστρίδας μας, ποῦ σπουδάζουν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν θὰ προσφέρουν μεγάλην ὑπηρεσίαν ὅλοι οἱ φίλοι τῶν «Ἀκτίνων», ἔὰν τοὺς ἐγγράψουν συνδρομητὰς.

Μὲ τὴν εἰδικὴν ἐτησίαν συνδρομὴν διὰ τοὺς σπουδαστὰς, ἐκ 2 δολλαρίων, προσφέρετε ἓνα δῶρον εἰς τὸν ξενητεμένον μας Ἑλληνα σπουδαστὴν, ποῦ θὰ τὸν συντροφεύῃ καθ' ὅλον τὸ ἔτος.

Δώσατε διεύθυνσιν καὶ στοιχεῖα, σὺν τῇ ἀποστολῇ τῆς ἀξίας τῆς σπουδαστικῆς συνδρομῆς εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ Περιοδικοῦ (Καρύτση 14, Ἀθῆναι 124, Τηλ. 3235023).

ΝΑ ΕΦΕΥΡΩΜΕΝ ΤΗΝ ΑΓΟΓΗΝ

Μου ανέφερόθη ένα ανέκδοτον από έναν καθηγητήν, ὁ ὁποῖος εἶχε νὰ διορθώσῃ τις ἐκθέσεις ἑκατὸ περίπου μαθητριῶν, μεταξύ 18-25 ἐτῶν οἱ ὁποῖες προετοιμάζονταν δι' ἀλληλογραφίας νὰ δώσουν ἐξετάσεις διὰ τὸ δίπλωμα γραμματέως.

Τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως ἦτο πρωτότυπον καὶ ἐνδιαφέρον δεδομένου ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐρμηνεύσουν καὶ νὰ σχολιάσουν τὴν περίφημον φράσιν τοῦ Rabelais: «**Ἐπιστήμη χωρὶς συνειδησιν δὲν εἶναι παρὰ καταστροφή τῆς ψυχῆς.**»

Παρουσιάζοντες τὸ θέμα, εἶχαν φροντίσει νὰ ἐξηγήσουν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐννοηθῇ «ἡ ἠθικὴ συνειδησις» καὶ κάλεσαν τις σπουδάστριες νὰ ἐκφράσουν τὴν γνώμην τους, θάσει τῶν γεγονότων τοῦ 20οῦ αἰῶνος καὶ ὄχι ἐκείνων ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ εἶχαν συμβῆ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, Ἰοηθούμεναι, διὰ νὰ ἐννοήσουν καλύτερον τὴν σκέψιν τοῦ Rabelais, κι ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ κειμένου, τὸ οὐσιῶδες μέρος τοῦ ὁποίου προσεφέρετο εἰς γλῶσσαν ἀνανεωμένην.

«Ὅλα αὐτὰ φαίνονταν πολὺ λογικά. Τί νομίζετε πῶς συνέβη; Κατ' ἀρχὴν ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς σπουδαστριῶν ἀρνήθηκε τελείως νὰ σκεφθῇ ἐπὶ τοῦ θέματος, καὶ ἀρκέσθηκε νὰ ἀντιγράψῃ τις ἤδη ἀνεπτυγμένους ἰδέας ἐπὶ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Rabelais. Τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἐκ τῶν ἄλλων μαθητριῶν, παρ' ὅλη τὴν καλὴν θέλησιν, ἔδωκε μιὰ ἐσφαλμένη ἐρμηνεία, ὁπότε κατέληξεν εἰς μίαν παράξενον σύνθεσιν ἀπλοϊκότητος καὶ παρανοήσεως.

«Βεβαίως, ἔγραφε μιὰ, ἕνας ἐπιστήμων πρέπει νὰ εἶναι εὐσυνειδητος. Ἄς σκεφθῇ μόνον κανεὶς, τίς ἀπειράριθμες

καταστροφές ποὺ θὰ προξενούσε ἕνας γιατρός ἂν καταλαμβανόμενος ὑπὸ ἀσυνειδησίας ἔδιδε συνταγὰς ἢ ἔκανε χειρουργικὰς ἐπεμβάσεις ἀδιακρίτως...».

Νὰ ἀφαιρέσωμεν τὴν ψυχὴν;

Ἄλλες περνῶντας μὲ ἐλαφρὰν τὴν καρδίαν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῶν ψυχῶν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν γεφυρῶν ἢ τῶν πολυκατοικιῶν, ἀποφαίνονταν:

«Ἐὰν ἕνας μηχανικὸς ἢ ἕνας ἀρχιτέκτων ἀσυνειδητος δὲν ὑπολόγιζε καλά τὰ σχέδια, ἡ καταστροφή θὰ ἦτο ἀναπόφευκτος...».

Ἄξιζει τὸν κόπον νὰ σκεφθῇ κανεὶς ἐπὶ μιᾷς παρεκτροπῆς τόσο γενικῆς καὶ νὰ ἀναζητήσῃ τὴν αἰτίαν. Παρατηρεῖ κανεὶς κατὰ πρῶτον, ὅτι ἡ λέξις «ψυχὴ» ἔχει ἐντελῶς ἀγνοηθῆ. Ἴσως διότι προκαλῆ ἀμηχανίαν εἰς κάποιον ποὺ ποτὲ δὲν ἤκουσε νὰ γίνεται λόγος περὶ αὐτῆς.

Ἄλλα συνέβησαν, ὡς ἐὰν οἱ σπουδάστριες ἐσκέφθησαν ὡς ἑξῆς: Ψυχὴ, εἶναι ἕνας ὄρος εὐγενῆς, ἀόριστος καὶ «ξεπερασμένος», διὰ νὰ προσδιορίσῃ αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐμεῖς ποὺ εἴμαστε πιὸ φωτισμένες, ὀνομάζομεν πιὸ ἐπιστημονικὰ «ψυχισμὸν» ἢ «διεργασία τῶν ἀντιλήψεων». Μὲ τὸν ὄρο αὐτὸ θὰ ἔκαναν σύγχυσι μὲ τὴν τρέχουσαν ἔννοιαν τῆς λέξεως «συνειδησις», πρᾶγμα ποὺ θὰ ἔδειχνε τὸν Rabelais ὡς νὰ ἔλεγεν μίαν μεγαλοπρεπεῖ ἀνοησίαν, πρόδηλον ἀνάξιά του.

Ἐπὶ αὐτὰς τὰς συνθήκας ἂς ἀφαιρέσωμεν τὴν ψυχὴν: Ἀπομένει: «ἐπιστήμη χωρὶς συνειδησις εἶναι καταστροφικὴ». Ἄλλὰ «συνειδησις;»

Ἄ! αὐτὴν τὴν λέξιν τὴν γνωρίζομεν καλά. Ἄπ' ὅλες τίς πλευρὰς δὲν ἀκούς

παρά: «νά λάθη συνείδησιν...» ή ακόμη καλύτερον «νά επιφέρη κρίσεις συνειδήσεως... εις επίπεδον... υπό τὸ φῶς... ἐν τῷ πλαισίῳ...».

Ἐνώπιον αὐτῶν σκέπτεται κανεὶς τὸν Πλάτωνα, γιὰ τὸν ὁποῖον, ἡ κακὴ χρῆσις τῆς λέξεως εἶναι ἡ ἔνδειξις καὶ ἡ ὁδὸς τῆς διαφθορᾶς τῶν ψυχῶν...

Εἴμαστε καὶ πάλι στριμωγμένοι εἰς τὸν τοῖχον. Ἄν αἱ ὑποψήφιοι γραμματεῖς, βρέθηκαν εἰς ἀμηχανίαν μετὰ τὴν λέξιν «ψυχὴν», καὶ κακομεταχειρίσθησαν τὴ λέξιν «συνείδησις», δὲν εἶναι δικό τους σφάλμα. Τοὺς ὠμίλησαν ποτὲ μετὰ τὴν ἔννοιαν μετὰ τὴν ὁποίαν τὶς μεταχειρίζεται ὁ Rabelais; Ὑπάρχουν ἀκόμη τάξεις, ἂν ὄχι ἠθικῆς, τοῦλάχιστον ἀγωγῆς τοῦ πολίτου. Ὑπάρχουν ἀκόμη διὰ τοὺς πιστοὺς τάξεις (σειρὲς μαθημάτων), ἂν ὄχι κατηχητικοῦ, (ποιὸς θὰ μᾶς ἐξηγήσῃ διατὶ αὐτὴν τὴν λέξιν τὴν ἀποφεύγουν;) ὅπου τοῦλάχιστον ἓνας κληρικὸς λέει εἰς τοὺς ἀκροατάς του, τὸ τί προσδοκᾷ ὁ Θεὸς ἀπὸ αὐτοῦς. Ἄλλοίμονο! λίγο ἀκόμη καὶ εἰς τὰς πρώτας θὰ συνοψισθῇ ἡ διδασκαλία εἰς τὴν ἐκμάθησιν μόνον τοῦ ὀδικοῦ κώδικος.

Καὶ εἰς τὰς δευτέρας θὰ ἐκθιάζεται ὡς ἀτομικὸν καθῆκον ἢ εὐημερία καὶ ὡς συλλογικὸν καθῆκον, ὁ συναγωνισμὸς. Ἡ ἐποχὴ εἰς τὴν ὁποίαν ζοῦμε ἔκανε τὰς λέξεις «ἠθικὴ» καὶ «θρησκεία», ἀντικείμενο σαρκασμοῦ. Λόγῳ τοῦ ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν αἰώνων πολὺ συχνὰ ὑποπτα ἐμπορεύματα ἐταξειδεύσαν ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτάς, τὶς ἐβύθισαν.

Καὶ τώρα, ὅταν μιὰ σκέψις ἐλεύθερη, δυνατὴ καὶ ὑγιής, ὅπως αὐτὴ τοῦ γέρο- Rabelais, κἀνὴ ἔκκλησιν ἐν ὀνόματι τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπειᾶς, εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν συνείδησιν, δὲν πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι δὲν ὑπακούουν εἰς αὐτὴν: δὲν τὴν καταλαβαίνουν.

Δὲν πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι τὴν στέλνουν περίπατο. Ὡ, ὄχι, ἀλλὰ ὅτι δὲν ὑπάρχει πιά συνδρομητὴς στὸ τεῦχος πού ζητᾷ, καὶ τὸ κάλεσμά του παγώνει στὸ κενόν, ὅπου δὲν ὑπάρχει παρά ἓνα ἀνακάτεμα ἀπὸ συγ-

κεχυμένες φωνές, πού ὁμιλοῦν γιὰ διαφορετικὰ πράγματα. Ἔτσι καταγγέλλοντες συνεχῶς τὶς ἀπατηλὰς ἀξίες, τὶς πνίγομε ὅλες, ἀδειάζοντάς τες ἀπὸ νόημα. Τὴν ἠθικὴν τὴν καταντήσαμε ἓνα σάκκο γιὰ πέταμα ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ τραίνου τῆς Ἱστορίας, ὡς χαρτὶ περιτυλίγματος μέσα εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἔχομεν πλέον τί νὰ περιτυλίξωμε. Ἀκόμη ὁμιλῶντες συνεχῶς περὶ τοῦ «Θανάτου τοῦ Θεοῦ» τὸν σκοτώνομε.

Κι ἂς μὴ ἐπιτῆ κανεὶς ὅτι αὐτὸ εἶναι ἄλλη ἱστορία. Εἶναι ἡ ἴδια καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια αἰτία.

Θὰ θερίσουν, ἤδη ἐθέρισαν, ὡς πρὸς τὴν θρησκευτικὴν διαπαιδαγώγησιν, καρποὺς ἀναλόγους μετὰ τὶς ἀφελεῖς καὶ συγκεχυμένες ἀπαντήσεις τῶν σπουδαστριῶν - γραμματέων πού προσπάθησαν, οἱ ἀξίες νέες, νὰ ὁμιλήσουν, ἀφοῦ τοὺς τὸ ἐζήτησαν, ἐπὶ πραγμάτων πού δὲν τοὺς ἔχουν διδαχθῇ.

Πορευόμεστε πρὸς μίαν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ τολμᾷ κανεὶς πλέον ἐμπρὸς εἰς τοὺς νέους νὰ ἀναφερθῇ εἰς τὰ ὑψηλὰ πνεύματα, διὰ νὰ μὴ ἐκθέσῃ τὰ μηνύματά τους ὡς προσθλητικὴς παρεξηγήσεις γιὰ ἐκείνους καὶ ταπεινωτικὰς γιὰ μᾶς. Ὑστερα ἀπὸ αὐτὸ θὰ ἔλθῃ καιρὸς κατὰ τὸν ὁποῖον καὶ οἱ ἴδιοι οἱ διδάσκοντες θὰ τοὺς παρατήσουν ὡς νεκρὸν φορτίον.

Ἡ ἀλήθεια ἀκτινοβολεῖ.

Ἐν τούτοις, ὄχι, διότι ἡ μεγαλύτερα ἀνοησία εἶναι ἡ ἀπελπισία. Τὸ ἐνδόμυχο κάλεσμα εἰς τὸ ὁποῖον τόσες προσπάθειες διανοητικὲς καὶ πνευματικὲς συνεχῶς ἐναλλασσόμενες, ἔδωσαν πρὸς ὅλους τόσον ἀπλὰ καὶ ἰσχυρὰ μαθήματα καὶ τὶς ἀπειρες ἀναπτύξεις τοῦ πλοῦτου τῆς λέξεως «συνείδησις», τῆς λέξεως «ψυχὴ», τῆς λέξεως «Θεός», αὐτὸ τὸ κάλεσμα δὲν θὰ ἐξαφανισθῇ. Οἱ λέξεις αὐτὲς εἶναι τόσον θαθεῖα ριζωμένες μέσα εἰς τὴν ἀλήθειαν πού θὰ ξαναμιλήσουν κάποια μέρα τὴν πραγματικὴν τους γλῶσσαν, ἔστω κι ἂν στὴ γλῶσσαν αὐτὴ «τονισθοῦν» κάπως διαφορετικὰ ἀπὸ πρὶν ἢ ἄλλοτε.

Καλύτερα: Δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅτι σιω-

ποῦν. Εἶναι ἀφέλεια, ἀκαμψία, μὲ μιὰ λέξι, ἔλλειψις πίστεως, μιᾶς κάποιας «παραδοσιακῆς παθητικότητος», τὸ νὰ συνδέης τὴν διατήρησι τῶν ἀπαραιτήτων ἀξιῶν, μὲ τὴν κατὰ γράμμα διατύπωσίν των.

Ἡ ἀλήθεια δὲν ἀποτυπώνεται σὲ καλούπια, ἀλλὰ ἀκτινοβολεῖ. Ὁ κόσμος τὸ ξέρει: Αὐτὸς ποῦ ζῆ μὲ εὐθύτητα διδάσκει τὴν εὐθύτητα ὅ,τι κι ἂν πῆ, ὅ,τι κι ἂν κάνη, ὅπως ἐκεῖνος ποῦ ζῆ μὲ προσευχές, διδάσκει τὴν προσευχή. Ἐάν ποτέ, ὅλοι ἐκεῖνοι ποῦ ἔχουν λίγη ἢ πολλή εὐθύνη ψυχῶν, εἶχαν ἀπέναντί τους μίαν παρουσίαν ποῦ θὰ ἦτο ἀρρήκτως ἐπιστημονικὴ καὶ συνειδητῆ, τὸ πᾶν θὰ ἐσώζετο.

Μάλιστα, ἀκόμη κι ἂν — καὶ ποιὸς ξέρει, προπαντὸς ἂν — τὸ παιδί τελειῶνῃ τις σπουδές του χωρὶς νὰ ἔχη ἀκούσει οὔτε μίαν σειρὰ μαθημάτων ἀνεπτυγμένων ἀπὸ τὴν ἔδραν μὲ θέμα: **Τ ἱ ε ἴ ν α ἰ ἦ θ ι κ ἦ σ υ ν ε ἰ δ ῆ σ ι ς;**

Ἡ καρδιά, τὰ χέρια, ὁ χαρακτήρ.

Καί, κατόπιν, μεταξὺ ἐκείνων ποῦ ὑπέγραψαν τὰ πιὸ φτωχὰ διαγωνίσματα ποιὸς ξέρει ἂν δὲν ὑπάρχουν ἄτομα ποῦ νὰ γνωρίζουν τέλεια, ὄχι μὲ τὴν πέννα, ἀλλὰ εἰς τὴν ζωῆ, αὐτὸ ποῦ δίδει ἢ ἀφαιρεῖ τὴν ἀξιοπρέπειαν σὲ μιὰ ψυχῆ;

Ἡ σημερινὴ νεολαία ἀκούει νὰ μιλάνε γι' αὐτὴ κατὰ ἓνα τρόπον ποῦ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐπαυξάνη τὴν σύγχυσίν της ἢ τὰ ἐξ ἀμάξης ἢ νὰ τῆς ὑπόσχωνται τὰ μεγαλύτερα θαύματα.

Ἄλλ' αὐτὸ ποῦ ἐπιμένω νὰ θέλω νὰ εἰπῶ, διότι τὸ ξέρω, εἶναι ὅτι ἔχει πολλές ἐκδηλώσεις ποῦ τὴν καθιστοῦν μερικὲς φορὲς, πιὸ πολὺ κι ἀπὸ ἀξιοθαύμαστη, ἢ ἀπλουστερα πιὸ ὑγιῆ ἀπὸ ὅ,τι ὑπῆρξε ἢ δική μας. Ὑπάρχει σὲ ὀρισμένες ἐφηβικὲς ὑπάρξεις, μιὰ εἰλικρίνεια, μιὰ ἀδιαλλαξία, μιὰ θαρραλέα σταθερότης στὸ ἄμεμπτον τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τῆς ἐξυπηρετήσεως τοῦ πλησίον, ποῦ μοῦ προκαλοῦν ἐντροπὴν ὅταν ἐνθυμοῦμαι τὸ τί ὑπῆρξα στὴν ἰδία ἡλικία.

Τί σημασία ἔχει λοιπὸν τὸ ὅτι αὐτοὶ δὲν ἔχουν περὶ τῆς ἐννοίας τῆς συνειδήσεως μιὰν γνῶσιν ἐγκεφαλικὴν καὶ διαλογικὴν ποῦ νὰ τοὺς ἐπιτρέπει νὰ ὀμιλοῦν περὶ αὐτῆς, χωρὶς νὰ σφάλλουν; Τὸ ξέρουν εἰς τὴν πράξιν, μὲ τὴν καρδιά καὶ τὸν χαρακτήρα.

Ποιὸς ξέρει ἂν πολλοὶ ἐξ ἐκείνων, ποῦ δὲν διαπρέπουν εἰς τὰ γυμνάσια καὶ εἰς τὰ Πανεπιστήμια, δὲν εἶναι προικισμένοι μὲ κάποιαν ἄλληλν ἰκανότητα, ἐκτὸς ἐκείνης, τὴν ὁποῖαν περιμένουν ἀπὸ αὐτούς;

Τὴν κατανόησιν τῆς καρδιάς, τὴν ἐπιδεξιότητα τῶν χειρῶν. Ἐάν οἱ σπουδὲς ποῦ κάνουν ἀφίνουν ἔξω αὐτὲς τις ἰκανότητες, τοῦτο δὲν εἶναι σφάλμα;

Εἶναι αὐτὸ ποῦ ὑπεδείκνυε ἤδη ὁ A-lexis Carrel εἰς μίαν σημείωσιν τοῦ ἡμερολογίου του: «Μία ἀπὸ τις σημαντικώτερες μέριμνες τῆς ἀγωγῆς θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐξ ἴσου ἀνάπτυξις καὶ τῶν μὴ δ ι α ν ο η τ ι κ ῶ ν δ ρ α σ τ η ρ ι ο τ ῆ τ ω ν τ οῦ π ν ε ὑ μ α τ ο ς. Πολλοὶ ἄνθρωποι διαπαιδαγωγῆθησαν «πέραν» τῶν δυνατοτήτων τῆς ἀντιλήψεώς των.

Ἐδωσαν τὴν ἰκανότητα τοῦ «σκέπτεσθαι», τοῦ «ὀμιλεῖν καὶ γράφειν» εἰς ἀνθρώπους ποῦ δὲν εἶναι ἰκανοὶ νὰ ἐκφράσουν παρὰ τὴν ἀναπηρίαν τοῦ πνεύματός των...

Ἐπανάστασις ποῦ πρέπει νὰ γίνῃ εἰς τὴν ἰδίαν σύλληψιν τῆς ιδέας τοῦ σχολείου.

Μάλιστα: Τὸ πρόβλημα ποῦ θέτει τὸ μέλλον τοῦ πολιτισμοῦ μας εἶναι αὐτό: Θὰ ξέρουν οἱ ὑπεύθυνοι διὰ τοὺς ἀναριθμήτους ἄνδρας καὶ τις γυναῖκες, ποῦ θὰ πρέπει νὰ κυριαρχήσουν διὰ τῆς συνειδήσεως σὲ ἓνα κόσμον «τεχνοποιημένο» πῶς νὰ ἐφεύρουν τὴν ἀγωγήν ποῦ ἔχουν ἀνάγκη καὶ ποῦ τὴν δικαιοῦνται: αὐτὴ τὴν ἀγωγήν ποῦ θὰ εἶναι ταυτόχρονα τεχνικὴ, ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ;

V. H. DEBIDOUR

Μετάφρασις: Α. ΡΑΠΤΗ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΣΤΟΧΑΣΤΟΥ

ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΑΙ

Ὁ θάνατος τοῦ Jacques Maritain ἀποτελεῖ ἀπώλεια, ὄχι μόνον διὰ τὰ χριστιανικά γράμματα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν φιλοσοφίαν.

Εἰς μίαν ἐποχὴν ψυχικῆς διασπάσεως, πνευματικῆς συγχύσεως, ἀμφιβολίας καὶ ἀτυχῶν πνευματικῶν ἀνατοποθετήσεων ὁ Jacques Maritain κατάρθρωσε νὰ εὔρη τὸν ἑαυτόν του καὶ νὰ ἐργασθῆ διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πνεύματος κατὰ τρόπον μεγαλειώδη.

Ὁ γάλλος φιλόσοφος εἶχε τὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἀληθινοῦ σοφοῦ. Δὲν ἠσχολεῖτο μὲ στοιχεῖα τῆς γνώσεως, ἀλλὰ μὲ τὴν γνῶσιν. Δὲν ἠγωνίζετο διὰ μίαν πίστιν, ἀλλὰ διὰ τὴν πίστιν. Τὸ γράψιμο δὲν ἦτο δι' αὐτὸν φυγὴ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ ξεχειλίσιμα πνευματικότητος.

Ὁ Maritain ἤξερε τί ζητοῦσε καὶ διὰ Ποῖον εἰργάζετο. «Τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο». Ἡ πίστις του ἦτο γνησία. Δὲν τὸν ὠδήγησεν εἰς τὸ «ἀνηθον καὶ τὸ κύμινον», ἀλλὰ τὸν ἔφερεν εἰς τὴν λεωφόρον τοῦ πνεύματος.

Ὁ Γάλλος στοχαστῆς ἐστράφη καὶ ἐμελέτησε τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτη. Ἰδρυσε τὴν θωμικὴν ἐταιρεία. Ἐδίδασκεν εἰς τὸ καθολικὸν ἰνστιτούτον τῶν Παρισίων, εἰς τὸ ἰνστιτούτον μεσαιωνικῶν σπουδῶν τοῦ Toronto καὶ εἰς τὰ Πανεπιστήμια τοῦ Princeton καὶ τῆς Columbia. Διηύθυνε τὸ ἰνστιτούτον γαλλικῶν σπουδῶν τῆς Νέας Ὠρκῆς. Μὲ τὴν πνευματικὴν δραστηριότητά του ἀνενέωσε τὸ φιλοσοφικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν Χριστιανισμόν.

Ὁ Maritain γνωρίζει ὅτι ἡ φιλοσοφία ἀρχίζει ἀπὸ τὸν προβληματισμὸν τῆς γνώσεως. Εἰς τὸ ἔργον του *Les Degrés du savoir* (Paris, Desclée de Brouwer) δεικνύει τὰς δυνατότητας καὶ τὰς ἀδυναμίας τῆς προσκλήσεως τῆς γνώσεως. Μὲ αὐτὴν ὀδηγούμεθα εἰς τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν στοχασμῶν καὶ εἰς τὴν ἐπιτεῦξιν τῆς προόδου. Ἄλλ' ἡ γνῶσις, παρὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἔναντι τῶν ἄλλων ψυχικῶν λειτουργιῶν, εὐκόλως ἀποβαίνει εὐθραυστος καὶ ἀμφισβητούμενη.

Ὁ ἄνθρωπος ὅταν φιλοσοφῆ, χρησιμοποιοεῖ καὶ τὴν διαίσθησιν, διαθέτει πίστιν, κάμνει ὑποθέσεις, προβαίνει εἰς εἰκασίας. Ὁρθότατα ὁ Παῦλος παρατηρεῖ ὅτι «ἐκ μέρους δὲ γινώσκωμεν» (Α' Κορ. ιγ' 9). «Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι» (Α' Κορ. ιγ' 12).

Εἰς τὸ *Science and Wisdom* (London, Bles - New York Ch. Scribner's Sons, 1954; reprinted), ἀναλύει τὸν τεμαχισμόν τῆς γνώσεως ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μας. Ἐχομεν γνῶσις, δὲν ἔχομεν σοφίαν. Ἀντλοῦμεν πληροφορίας, δὲν ἐπιτυγχάνομεν μάθησιν. Ἄλλὰ μίᾱ ἀπὸ τὰς ἀξίας τοῦ Μεσαίωνος ἦτο ἡ συγκέντρωσις τῶν γνώσεων καὶ ἡ σύνθεσις τῶν ἐπιστημῶν.

Ὁ Maritain ὡς ἀληθῆς σοφὸς ἀπλώνεται καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς τοῦ πνεύματος. Ἀσχολεῖται μὲ τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας. Εἰς τὸ βιβλίον του *Pour une philosophie de l'histoire* (Paris, Seuil, 1959), ἀναπτύσσει τὰς

λανθασμένες ἐρμηνείας τῆς ἱστορίας καὶ ἀναλύει τὰς δυνατότητας τῆς πραγματώσεως τοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ μέσα εἰς αὐτήν.

Ἡ παιδεῖα τὸν ἀπασχολεῖ εἰς τὸ βαθύτερον νόημά της. Γράφει τὸ *Pour une philosophie de l' éducation* (Paris, Fayard 1959). Γνωρίζει ὅτι ἄλλο πράγμα εἶναι ἡ τεχνικὴ τῆς μελέτης καὶ τῆς μαθήσεως καὶ ἄλλο ἡ ἀληθινὴ παιδεῖα. Διαστέλλει τὴν ἀπλὴν διαδικασίαν τῆς συγκεντρώσεως πληροφοριῶν διὰ τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ πνεύματος, ποῦ ἀναζητεῖ προσανατολισμὸν πρὸς τὰς ἀξίας, τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν ζωὴν.

Ὁ Maritain δὲν διστάζει νὰ ὑπογραμμίσῃ ὅτι πραγματικότης ἡμπορεῖ νὰ εἶναι καὶ τὸ ἀγνωστον. Ὁ ἐμπειρισμὸς ἀποβαίνει φθηνός, ὅταν ἐξισώνη τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὰς πληροφορίας τῶν αἰσθήσεων. Ἡ λογικὴ καθίσταται ἀνίκανος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ζωὴν, ἂν δὲν συζευχθῇ τὴν πίστιν.

Ὁ γάλλος φιλόσοφος ἦτο ἐπίσης πολὺ κοντὰ εἰς τὰ προβλήματα τῆς Τέχνης. Αἱ αἰσθητικαὶ παρατηρήσεις του ὑπῆρξαν ἀξιολογώταται. Τὸ βιβλίον του «*L' Intuition créatrice dans l' art et dans la poésie* (Paris, Desclée de Brouwer, 1966) ἐχαρακτηρίσθη ἀπὸ τὴν κριτικὴν ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματά του.

Ὁ Maritain ἤξερε νὰ πιστεῦῃ καὶ νὰ πιστεῦῃ ἀληθινά. Ἡ φιλοσοφία δὲν τοῦ ἐσκοτίσεν τὸν νοῦν. Δὲν ἔγινε μέσον ἐπιδείξεως καὶ ὑπεροχῆς ἔναντι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἀλλ' ὄργανον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀληθείας. Ἐνῶ ἡσχολήθη μὲ βαθύτατα φιλοσοφικὰ προβλήματα, ἡ σκέψις του παρέμεινε κρυσταλλίνη, ὁ λόγος του διαυγής καὶ κατανοητός. Ἡ σοφία του ἐξεφράσθη μὲ σαφήνειαν.

Αἱ ἰκανότητές του ἦσαν πολλαὶ καὶ σπάνιαι. Ἡ ἐπίδρασίς του εἰς τὴν Γαλίαν, τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν μεγίστη. Τὸ συγγραφικόν του ἔργον ἦτο πλούσιον καὶ ποικίλον, πρωτότυπον καὶ δημιουργικόν.

Ἀλλὰ πάνω ἀπὸ ὅλα ὁ Maritain ἦτο ἄνθρωπος. Μεγάλος ἄνθρωπος. Ἐκανε τὴν φιλοσοφίαν του πίστιν καὶ τὴν πίστιν ζωὴν του. Δὲν ἐκήρυττεν, ἀλλ' ἔπραττε. Δὲν ἔπραττε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμεγαλουργεῖ.

Εἰς αὐτὸ τὸν ἐβοήθησε καὶ ἡ Raïssa Maritain, ἡ γυναῖκα του. Ἐστάθη δίπλα του. Ἐπορεύθη μαζί του. Ἡ πίστις του ἦτο καὶ πίστις της. Ἡ ἀγάπη του ἀγάπη της. Ἐζησαν καὶ ἀκτινοβόλησαν, διότι ὑπηρετήσαν εἰλικρινῶς τὸ πνεῦμα.

ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ

Ἐπιστολαί

Η ΟΓΔΟΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΣΤ. ΠΛΑΚΙΔΗ

Ἀγαπηταί «Ἀκτίνες»,

Ἐπιβάλλεται, νομίζω, νὰ γνωστοποιηθῆ εὐρύτερον ἡ γενομένη πρὸ ἡμερῶν εἰδικὴ τιμητικὴ ἐκδήλωσις διὰ τὴν συμπλήρωσιν 80 ἐτῶν ζωῆς τοῦ ὁμοτίμου καθηγητοῦ τῆς Ἀστρονομίας κ. Σταύρου Πλακίδη.

Ἡ ἑορτὴ ἔλαβε χώραν εἰς τὸ Εὐγενίδειον Ἰδρυμα.

Οἱ ὀμιληταί ἐτόνισαν πολλὰ ἀπὸ τὴν ὄλην ἐπιστημονικὴν, ἐκπαιδευτικὴν καὶ κοινωνικὴν προσφορὰν τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ 50 καὶ πλέον συνεχῆ ἔτη. Ἀξίζει ν' ἀναφερθῆ ὅτι μεταξύ ἄλλων ἐλέχθησαν καὶ τὰ ἑξῆς:

«Ὁ κ. Πλακίδης μετέδιδεν ἀστρονομικὰς γνώσεις, γνησίως ἑλληνικὸν πνεῦμα, γενικωτέραν θεώρησιν τοῦ σύμπαντος, στοχασμὸν μεταφυσικὸν καὶ πίστιν εἰς τὸν Θεόν...Εἰς ὄλην του τὴν ζωὴν ὑπῆρξεν ἀπλοῦς, καταδεκτικὸς, ἀθόρυβος καὶ πρόθυμος διὰ πᾶσαν βοήθειαν».

Καὶ ὁ τιμηθεὶς καθηγητὴς δι' ἄλλην μίαν φορὰν διεκήρυξεν εὐθαρσῶς τὸ «Πιστεῖά» του: «Κατὰ τὴν 50/ετίαν τῆς ἐνεργοῦ δημοσίας ζωῆς μου, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴν πολῦτιμον συμπαράστασιν ἐκλεκτῶν συνεργατῶν μου καὶ φίλων μου, ἠτύχησα νὰ ἴδω κατὰ τρόπον ἀνώτερον καὶ τῶν μᾶλλον αἰσιοδόξων προσδοκιῶν μου, πραγματούμενα τὰ σχέδια πού ὠραματιζόμην».

Τὸ Περιοδικὸν «Ἀκτίνες» ἔχει δημοσιεύσει ἀρκετὰς ἐργασίας του.

Καὶ ἡ «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημῶν», τῆς ὁποίας ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν διετέλεσε Πρόεδρος, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λησμονήσῃ τὴν μεγάλην καὶ θετικὴν προσφορὰν του. Ἰδιαιτέρως θὰ ἐνθουμῶνται τὴν παιδαγωγημένην καὶ χριστιανικὴν συμπεριφορὰν του οἱ πολυπληθεῖς μαθηταί του, οἱ ὅποιοι ἐν τῷ προσώπῳ του εἶδον τὸν ἀληθῆ ἡγέτην καὶ ἄνθρωπον.

Εὐτυχῶς, ὅτι καὶ ἡ ἐποχὴ μας ἔχει νὰ

ἐμφανίσῃ πνευματικοὺς ἡγέτας, οἱ ὅποιοι ἀποφεύγουν τὸν θόρυβον καὶ τὴν προβολὴν. Οἱτοὶ ἀποτελοῦν τὴν γνησίαν καὶ οὐσιαστικὴν προϋπόθεσιν καὶ ἐγγύησιν ἵνα ἐξέλθῃ ἡ ἀνθρωπότης καὶ ἡ χώρα μας ἀπὸ τὴν θαθεῖαν κρίσιν, τὴν ὁποίαν ὑφίστανται.

Μὲ ἀγάπην

ΒΑΣ. Θ. ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ

★

Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ Π. ΜΕΛΑ

Κύριε Διευθυντά,

Εἰς τὸ τεύχος 342, σελ. 238 (στήλην α') τῶν ἀγαπητῶν «Ἀκτίνων» ἐσημειώθη σοβαρὸν τυπογραφικὸν λάθος εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Ἀσημιάδου περὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος. Ἐγράφη ἐκεῖ, ὅτι ὁ ἀείμνηστος Π. Μελάς ἔπεσεν ἡρωϊκῶς εἰς τὴν Σιάτισταν, ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ Στάτισταν, ἡ ὁποία ἀπὸ ἐτῶν ἔχει μετονομασθῆ Μελάς. Ἡ Σιάτιστα (ἱστορικὴ καὶ ἀνθοῦσα κωμόπολις 5000 κατοίκων), ἀνήκει εἰς τὸν νομὸν Κοζάνης, ἐνῶ ὁ Μελάς (πρῶην Στάτιστα) εἶναι μικρὸν χωρίον κείμενον εἰς τὰ σύνορα τῶν νομῶν Καστορίας καὶ Φλωρίνης (ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πρώτου) 36 χλμ. ΒΔ τῆς Καστορίας.

Τὸ χωρίον (ἀποτελούμενον ἐκ δύο οικισμῶν Ἄνω καὶ Κάτω Μελάς), εἶναι ἐκτισμένον εἰς ἐπιμήκη κοιλάδα, διαρρεόμενον ὑπὸ μικροῦ ποταμοῦ καὶ ρυακίων, κατὰφυτον ὑπὸ δασικῶν δένδρων.

Ἡ οἰκία, ὅπου ἐφονεύθη ὁ ἐπιφανέστερος τῶν Μακεδονομάχων, σώζεται — μὲ τὴν φροντίδα τοῦ Κράτους — πολὺ καλὰ, καὶ ὁ πρώτος τάφος τοῦ ἥρωος, νῦν ναόσχημον κενοτάφιον, παρὰ τὴν ὄχθην ὀρμητικοῦ ρύακος, εἶναι ἀναστηλωμένος ἀπὸ τοῦ 1948 μερίμνη τοῦ στρατηγοῦ κ. Στυλ. Μανιδάκι.

Ἡ πλατεῖα τοῦ χωρίου κοσμεῖται ἀπὸ χαλκίην προτομὴν τοῦ ἥρωος. Κατ' ἔτος ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρὸς (μέσα Ὀκτωβρίου), τελοῦνται εἰς τὸ ταπεινὸν τοῦτο χωρίον ἐπίσημοι καὶ πάνδημοι ἑορταὶ μὲ προσκυνητὰς ἐκ Θεσσαλονίκης, Φλωρίνης, Καστορίας.

Μετὰ τιμῆς

ΙΩΑΝΝΗΣ ΙΑΚ. ΚΟΥΝΕΛΛΗΣ

Σημειώσεις για ένα σκηνοθέτη

ΑΠΟΓΕΙΩΣΗ

(ή ο Δεύτερος Πειρασμός)

ΕΙΚΟΝΑ ΠΡΩΤΗ

Το σκηνικό είναι το ίδιο με της πρώτης εικόνας στον Πρώτο Πειρασμό. Όπως ακριβώς το περιγράψαμε στην «Αβυσσο»: 'Ο 'Ιησούς με λινό δόλολευκο χιτώνα, να στέκεται ανάμεσα στους σκιστούς όλογυμνους θράχους. Κι ο Διάβολος με μάσκα όλο ψεύτικη αγιότητα να Του χαμογελάει μ' ένα σαρκαστικό χαμόγελο.

Μόνο πού έδω οι θράχοι είναι πιό ψηλοί και πιό σκιστοί. Σχεδόν κάθετοι. Τοποθετημένοι σε επάλληλες σειρές, δημιουργούν ζεύγη μεταξύ τους. Τα ζεύγη κάθε τρίτης σειράς φτιάχνουν ρομβοειδή σχήματα.

Γιά να γίνει αυτό, ο πρώτος θράχος στις σειρές με περιττούς αριθμούς (1, 3, 5 κ.λ.π.), τοποθετείται σε μισή απόσταση από τον πρώτο της σειράς με άρτιο αριθμό. 'Η ίδια αναλογία κρατιέται και στο ύψος των θράχων.

Μ' αυτόν τον τρόπο δημιουργείται στο θεατή έντονη αίσθηση, πώς βρίσκεται ο ίδιος ανάμεσα στους θράχους. Έτσι νιώθει άλυσοδεμένος στο χώμα. Σάν αετός με τσακισμένα φτερά ή σάν γεράκι μέσα σε κλουβί.

'Ο Διάβολος από το ύψος του θράχου του κοιτάζει επίμονα τον 'Ιησού. Τόσο επίμονα, πού θυμίζει τη σκηνή της άλεπούς με την όρνιθα στο δέντρο. Μόνο πού έδω οι θέσεις είναι αντίστροφες: 'Ο Διάβολος βρίσκεται ψηλά κι ο 'Ιησούς χαμηλά.

Προσπαθεί να Του μεταδόσει τη σκέψη

του. Χωρίς θέβαια να τὰ καταφέρνει. Γι' αυτό συγκεντρώνει όλη την προσοχή του και φορτίζει την αχαλίνωτη προσπάθειά του.

Κατορθώνει να σκέφτεται, με πρωτοφανή ένταση, μόνο αυτό πού θέλει να μεταδόσει στον 'Ιησού!

Σε λίγο τὰ μάτια του αστράφτουν, σάν φωτιές από θειάφι. Κι άμέσως αρχίζει ένα γρήγορο μурμουριτό μέσα από τὰ δόντια του.

—Είσαι Θεός!... Είσαι Θεός!... Είσαι Θεός!...

'Ο 'Ιησούς δέν φαίνεται να έπηρεάζεται από τη σκέψη του Σατανά.

'Εκείνος επιμένει!

—Είσαι Γιός του Θεού!... Είσαι Γιός του Θεού!... 'Υπάρχεις πριν και πέρα από τη Δημιουργία!... Πριν και πέρα από τη Δημιουργία!... Πριν και πέρα από τη Δημιουργία! Πώς λοιπόν άντέχεις να ζεις φυλακισμένος στην ανθρώπινη σάρκα; Πώς άντέχεις να ζεις στο κλουβί πού λέγεται χώμα; Λευτερώσου! Λευτερώσου!... Λευτερώσου!... Πέτα ψηλά!... Πέτα ψηλά!... Πέτα ψηλά!... Ψηλά στον Ουρανό! Ψηλά στον Ουρανό! Ψηλά στον Ουρανό!...

'Ο 'Ιησούς κατεβαίνει άργά, άργά στη ρίζα του θράχου Του.

Χωρίς να πολυκαταλάβουν οι θεατές εξαφανίζεται από μπροστά τους. Στη θέση Του βλέπουμε το Γολγοθά. Πράγμα πού φανερώνει, με ποιό τρόπο θα ύπερνικήσει τη φύση.

'Ο Διάβολος νιώθει να χάνει το παιχνιδι.

Γίνεται έξωφρενῶν! Συγκρατιέται ὁμως. Φορεῖ γρήγορα, γρήγορα τὴν πιὸ πειστικὴ μάσκα ἀπὸ ψεύτικη ἀγιότητα. Καὶ φωτίζει τὸ πρόσωπό του μ' ἓνα πλατὺ χαμόγελο.

“Αξάφνα, ἀρπάζει τὸν Ἰησοῦ. Τὸν σηκώνει ψηλὰ στὸν ἀέρα! Καὶ τὸν φέρνει στὴν Ἁγία Πόλη. Τὸν ἀφήνει στὴν ἄκρη τῆς στέγης τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντα, ψιθυρίζοντάς Του σιγά, σχεδὸν ἀνεπαίσθητα.

—Θυμίσου τοὺς Πρωτοπλάστους στὸν Παράδεισο! Εἶχαν νικήσει τὴ φύση! Ζούσανε κοντὰ στὸ Θεό. Καὶ πιστεύανε στὴν πατρικὴ Του φροντίδα. Κάτι ποῦ μ' ἐνοχλοῦσε τότε. Καὶ τοὺς ἔβαλα νὰ τὸ καταστρέψουν!...

Κάθεται παράμερα καὶ τὸν κοιτάζει μὲ μάτι ἰλαρό. Θέλει νὰ Τοῦ μεταδόσει τὴ σιγουριά, ποῦ νιώθει, ὅποιος ὑπερνικάει τὴ φύση! Κάτω, ὁ ὄχλος θουίζει σὰν μελισσολῶι.

Ὁ Ἰησοῦς καὶ πάλι δὲν φαίνεται νὰ ἐπιρραζέται ἀπὸ τὴ σκέψη τοῦ Σατανᾶ.

Ἐκεῖνος ἀποφασίζει νὰ παίξει καὶ τὸ τελευταῖο χαρτί. Μὲ προκλητικὴ εὐλάβεια λέει στὸν Ἰησοῦ:

—“Ἄν εἶσαι Γιὸς τοῦ Θεοῦ νίκησε τὴ φύση! Ρίξε κάτω τὸ Σῶμα Σου! Ὁ Θεὸς θὰ δώσει ἐντολὴ στοὺς ἀγγέλους γιὰ χάρι Σου: Θὰ Σὲ σηκώσουν στὰ χέρια, μὴν καὶ χτυπήσει τὸ πόδι Σου σὲ πέτρα!... Ξαναγίνε λοιπὸν Θεός, ὑπερνικῶντας τὴ φύση! Λυτρῶνοντας, ἔτσι, τὸν ἄνθρωπο!...

Ὁ Ἰησοῦς, ὅπως καὶ στὸν Πρῶτο Πειρασμό, τὸν κατακεραυνώνει μὲ τὴν ἀπάντησή Του:

—Πάλιν γέγραπται, οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεός σου!

Ὁ Διάβολος, κι ἐδῶ, καμώνεται πὼς δὲν κατάλαβε τὴν ἀπάντηση. “Ὡστόσο, εἶναι θέβαιος, πὼς ὁ Θεός δὲν θὰ λευτερώσει μὲ θαῦμα τὸν ἄνθρωπο. Γι' αὐτὸ καὶ ἐγκαταλείπει τὴν προσπάθειά του, μ' ἓνα θεαματικὸ πέταγμα πάνω ἀπὸ τὴν Ἁγία Πόλη.

ΕΙΚΟΝΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

Ὁλόκληρη ἡ σκηνὴ εἶναι ἓνας ὀλοστρόγγυλος γήλοφος, χωρὶς σύνορα. Ἡ

περίμετρος εἶναι καγκελόφραχτη μὲ αἰχμηρὰ σίδερα καρφωμένα στὸ χῶμα.

Μέσα ἀπὸ τὴν περίμετρο ὑπάρχουν ἄνθρωποι, ποῦ κοιτάζουν μὲ ἀγωνία τὸν οὐρανό: Φάτσες παράξενες, ἀντιπροσωπευτικὲς τοῦ ἐσωτερικοῦ ἄγχους ποῦ κυριαρχεῖ πάνω στὴ σκηνή.

“Ὅλοι αισθάνονται σὰ φυλακισμένοι. Ἄν καὶ ἐξωτερικὰ δεῖχνουν ἄνθρωποι μὲ ἐκρηκτικὴ αὐτάρκεια.

Στὸν ὀρίζοντα ἐμφανίζεται ὁ Κῆπος τῆς Ἐδέμ, σὲ μιὰ παράξενη σύνθεση ἀπὸ φῶς.

Οἱ ἄνθρωποι ὑψώνουν ὀλόγυμνα χέρια, στρέφοντας τὶς παλάμες στὸ φωτοσύνεφο καὶ τὰ πρόσωπα στὸ ἄπειρο. Ἄπὸ τὶς μασχάλες κρέμονται λεπτὲς λουρίδες ὑφασμάτινες, ποῦ μοιάζουν μὲ κουρέλια. “Ἔτσι, ὁ θεατῆς, βλέπει ἓνα δάσος ἀπὸ ἀνθρώπινα χέρια.

Ἡ μουσικὴ ποῦ ἀκούγεται εἶναι ἡλεκτρονικὴ. Ἐρμηνεύει τὴν προσπάθεια τῶν ἀνθρώπων νὰ περάσουν τὰ κάγκελα. Τὴν ὥρα ποῦ ἡ μουσικὴ φτάνει στὸ φορτίσιμο, τὰ χέρια ὑψώνονται περισσότερο, παρασέρνοντας τὸ κορμὶ σὲ μιὰ ἀπεγνωσμένη κίνηση.

Ἄπὸ τὸ φωτοσύνεφο ἀκούγεται ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ: «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν».

Ἡ φωνὴ μετρεῖται μὲ τὴ μουσικὴ καὶ γίνεται τραγούδι ἀπὸ παιδικὲς φωνές: Ποιήσωμεν ἄνθρωπον

κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν...

Ἡ σκηνὴ περιστρέφεται κι ἀμέσως βλέπουμε ὀλόγυμνες κινήμες, μὲ περασμένες ἀλυσίδες πάνω ἀπὸ τὸν ἀστράγαλο. Οἱ παιδικὲς φωνές σβύνουν. Ἡ μουσικὴ σκεπάζεται ἀπὸ τὸν μεταλλικὸ ἦχο, ποῦ ἀφήνουν οἱ ἀλυσίδες.

“Αξάφνα, στὴν κορφή τοῦ λόφου βλέπουμε τὴ Σταύρωση: Ἐνας πελώριος Σταυρὸς μὲ ἐλλειπτικὸ τὸ Σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Σχεδὸν ἀδιόρατο, καμωμένο ἀπὸ φῶς.

Στὴν περίμετρο, οἱ ἄνθρωποι, καρφώνουν τὸ θλέμμα σ' ἓνα σημεῖο, ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ στὸ Σταυρό: Περιήπου στὴ μέση τοῦ λόφου!

Ἄκριθῶς σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἐμφανίζεται

ὁ Ἰησοῦς μὲ φραγγέλιο καὶ κλάδο ἀπὸ φοινικόδεντρο.

Οἱ ἄνθρωποι ἀρχίζουν νὰ ζητωκραυγάζουν!

—Ὡσαννά· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ!...

Οἱ ζητωκραυγῆς δυναμώνουν. Γίνεται πανδαιμόνιο.

Μέσα στὸ πανδαιμόνιο ἀκούγεται γαλήνια ἢ φωνὴ τοῦ Ἰησοῦ.

—Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολύμενην...

Δὲν κατορθώνει νὰ ὀλοκληρώσει τὴ φράση Του. Ἡ φωνὴ Του πνίγεται στίς φωνῆς τοῦ ὄχλου.

—Ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ!... Ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ! Ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ!...

Ὁ Ἰησοῦς ἐξαφανίζεται. Μένει μόνο ὁ Σταυρός. Οἱ ἄνθρωποι παίρνουν μὲ ἀποτροπὴ τὸ θλέμμα ἀπὸ πάνω του.

Ἄτάκα ἐμφανίζεται ὁ Διάβολος τρίθοντας τὰ χέρια ἀπὸ χαρὰ. Καὶ χαμογελώντας σαρκαστικά!

Καὶ πάλι ἡ ἠλεκτρονικὴ μουσικὴ προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσει τὰ συναισθήματα τῶν ἀνθρώπων: Τὴ βαθεῖα τους ἀπογοήτευση, πού, ὁ Ἰησοῦς, δὲν τοὺς φανέρωσε μὲ σημεῖο τὴ θεότητά Του.

Τὴν ὥρα πού ἡ μουσικὴ φτάνει στὸ φόρτε της, ἡ κορφή τοῦ λόφου σκίζεται στὰ δυό. Καὶ μέσα ἀπὸ φωποσύνεφο βλέπουμε τὴν Ἀνάσταση.

Στὴ θέσι πού θρισκόταν ὁ Ἰησοῦς μὲ τὸ φραγγέλιο, βλέπουμε ἕναν ἱερωμένο νὰ μιλάει στὰ πλήθη.

—Νὰ τὸ σημεῖο! Ἡ ἀπόδειξι γιὰ τὴ θεότητά Του! Ἀναστήθηκε = εἶναι Θεός!

Ὁ Διάβολος ξαναεμφανίζεται, τρίθοντας καὶ πάλι τὰ χέρια. Ἡ σκηνὴ περιστρέφεται καὶ ξαναβλέπουμε ἀλυσοδεμένους ἀνθρώπους. Ὅλοι τοὺς φοροῦν χρωματιστὰ γυαλιά.

Τὰ κάγκελα ὑψώνονται ἀκόμα πιὸ πολύ. Ἔτσι πού ὁ λόφος νὰ μετατρέπεται σὲ φυλακὴ.

Οἱ ἄνθρωποι νιώθουν τρομερὴ δυσφορία. Προσπαθοῦν νὰ σπᾶσουν τὰ κάγκελα χωρὶς νὰ τὰ καταφέρνουν.

Ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ κρίσιμο σημεῖο ἐκτοξεύεται ἕνας πύραυλος. Τὰ ἀέρια προκαλοῦν ἀσφικτικὰ φαινόμενα. Ὁ πύραυλος περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὴν περίμετρο. Μερικοὶ πετοῦν τὰ γυαλιά καὶ τρέχουν στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου. Ἐκεῖ πού πρὶν ἀπὸ λίγο εἶχε φανερωθεῖ ἡ Ἀνάσταση.

Μέσα ἀπ' τὸ σκίσιμο τοῦ λόφου ἀκούγεται τραγούδι ἀπὸ παιδικῆς φωνῆς:

Ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί!...

Ἐάν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ,
γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν,
καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς!

Πρὶν σθῶσει τὸ τραγούδι, οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κάγκελα στὴν περίμετρο ἐξαφανίζονται.

Κι ἀμέσως, ὀλόκληρος ὁ γήλοφος καλύπτεται ἀπὸ τὴν Ἀνάσταση!

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΛΟΓΟ

Δὲ θὰ κουραστοῦμε νὰ τὸ ἐπισημαίνομε. Μόλο πὸν τὸ οικοδομητικὸ βιβλίον — τὸ ἄψογο στὴν τεχνικὴ τοῦ ἀρτιότητα, βέβαια — ἐξακολουθεῖ, στὸν τόπο μας, νὰ παραγκωνίζεται, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς φορεῖς ἐκείνους πὸν ἡ Πολιτεία ἔχει τάξει νὰ προσπίζουσι τὸν ἐλληνοχριστιανικὸν μας πολιτισμὸν, αὐτὸ τρανεύει, θάλλει. Καὶ δίνει, κάθε τόσο, ἕνα «ἡχηρὸν ράπισμα» σ' ὅλους ἐκείνους τοὺς «ἱεροφάντες» τῆς Τέχνης, πὸν μὲ τὰ ἀριστεροφασιστικὰ ὑποπροϊόντα τοῦ ὑποσκάπτουσι καὶ ἀρνιῶνται τὴν δομὴν τῆς σύγχρονης κοινωνίας μας, γιὰ νὰ μᾶς παραδώσουσι μὲ τὰ λάθη τοῦσιν στὰ χωρὶς ἐλπίδα Σολζενιτσικὰ στρατόπεδα τοῦ Ἰθάν Ντενισοβιτς.

Δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς⁽¹⁾ πὸν εἶχαμε χαριετῆσει, γιὰ μιάν ἀκόμη φορά, τὴν εὐλογημένην προσφορὰν στὸν τομέα τῆς Τέχνης πὸν λέγεται Χριστιανικὸς Ποιητικὸς Λόγος. Καὶ νὰ, πὸν ἔχουμε στὰ χεῖρα μας, μὲ πολλὴν χαρὰ, τὴν ποιητικὴν συλλογὴν, «Πρὸ Χειμῶνος», τοῦ Ν. Β. Καμβύση. Μιά ποιητικὴ συλλογὴ, ἄς τὸ ποῦμε ἀπ' τὴν ἀρχήν, πολυδύναμη, πολυσήμαντη, θασισμένην γερὰ στὸ θεμέλιον πὸν λέγεται Πίσις τῆ.

Μιά συνεχόμενη ἀνοδικὴ πορεία — πάντοτε, στὴν θέσιν τῆς, γνήσια λυρική — σφραγίζει τὴν ποιητικὴν προσφορὰν τοῦ κ. Κ.

Μὲ τὸ «Φθινοπωρινὸ ἔλεγειο» (1960), μᾶς ἔδωσε μιὰ θετικὴ ὑπόσχεση, ὅτι ὁ λυρικός τοῦ λόγος μπορεῖ, σὲ οὐσία καὶ μορφή, νὰ καλύψει στὸν ποιητικὸν χῶρον, μὲ τὸ ἀπαραίτητον χρονικὸ ὄριμασμα, μιὰ ξεχωριστὴν θέσιν.

Στὸ «Σχέδιον γιὰ τὴν πραγματικότητα» (1965), ἡ λυρική ὄψη πλουταίνει· ὁ στοχασμὸς τοῦ ποιητῆ θαθαίνει, χωρὶς ὁ στίχος νὰ χάνει τὴν διαύγειά του καὶ μένοντας, πάντα, στὸ πλαίσιον τοῦ ὄχι κηρυγματικοῦ ποιητικοῦ προσανατολισμοῦ.

(1) «Ἀκτίνες», τεύχος 337, Ἰαν. 1973, σελ. 47 καὶ τεύχος 339, Μάρτ. 1973, σελ. 124, γιὰ νὰ μείνουμε σὲ πρόσφατα μόνο σημειώματα.

Τὸ «Ἀκραῖον φυλάκιο» (1970) καθιερώνει, νομίζω, τὸν κ. Κ. ὀριστικὰ στὴν Νεοελληνικὴ Ποίηση. Καὶ σύγκαιρα τοῦ χαρίζει μιὰ ἀπὸ τὶς πρώτες θέσεις στὴν Νεοελληνικὴ Χριστιανικὴ Ποίηση. Λουσιμένος ὁ στίχος τοῦ σὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ, πῶν μελωδικὸς καὶ σφιχτοδεμένος, μὲ ξεχωρὲς λυρικὲς εἰκόνες, μὲ ἀγωνία γιὰ τὸν ἄνθρωπον, πὸν, ὅμως, ὁ ποιητὴς πιστεύει ὅτι μπορεῖ νὰ τὴν ξεπεράσουμε ἀν ντυθοῦμε τὴν πανοπλία τοῦ ἀληθινοῦ Πιστοῦ.

Μὲ τὴν τελευταία του συλλογὴ «Πρὸ χειμῶνος»⁽²⁾, ὁ κ. Κ. προχωρεῖ ἀκόμη περισσότερο.

Πρώτη διαπίστωση, πολὺ σημαντικὴ. Ἀποφεύγει ὁ ποιητὴς ὀριστικὰ καὶ ἐντεχνα τὰ 4 θανάσιμα, θὰ ἔλεγα, ξεγλιστρήματα, πὸν παραμονεύουσι νὰ καταποντίσουσι ὅποιον καταπιάνεται μὲ τὸ Χριστιανικὸν Λόγον, ἰδιαίτερα τὸν Ποιητικόν: Τ ὁ κ ἡ ρ υ γ μ α. (Στὴν προσπάθειά του, ὁ τεχνίτης τοῦ Λόγου, νὰ μείνει στὰ μεταφυσικὰ πλαίσια, ν' ἀποφύγει τὰ χοϊκὰ παραπατήματα, προσπαθεῖ νὰ δώσει ντύμα λυτρωτικὸν στὸ ὅποιον μορφῆς δημιουργημάτων του. Ἄλλὰ τοῦτο τὸν ὀδηγεῖ, πολὺ εὐκόλα, ἀνεπαίσθητα, στὴν ἠθικολογία, στὴν ξερὴ διδαχή). Τ ἡ ν τ α π ε ι ν ο λ ο γ ι α. (Εἶναι εὐκόλον, συνθηκολογία του εἶναι ταπεινοφροσύνη πὸν προέρχεται «ἐκ τοῦ περισεύματος τῆς καρδίας»). Τ ἡ ν ὕ π α ρ ξ ι α κ ἡ ἀ γ ω ν ι α. (Ὅπως τὸχουμε κίολας ἐπισημάνει⁽³⁾), ὁ ὄρος ὑπαρξιακῆ

(2) Ὁ τίτλος ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὸ χωρίον τῆς Β' πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου (κεφ. δ', στίχ. 21). Ὁ συμβολισμὸς εἶναι προφανής, ἔστι πὸν ξετυλίγεται μπρὸς μας σήμερα ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ κατάστασις τοῦ κόσμου.

(3) «Ἀκτίνες», τεύχος 338, Μάρτ. 1973, σελ. 125.

ἀγωνία» ἔχει ξεπεράσει τὸ χριστιανικὸ τοῦ περιγράμμα καὶ μπορεῖ, στὶς μέρες μας, νὰ ὑπονοεῖ καὶ κάτι τὸ ὀλότελα ἀντίθετο - τὴν ἀθεϊστικὴν παραδοχὴν. Κι εἶναι μέσα στὴ μόδα ν' ἀνακατεύουμε στοὺς στίχους μας κάποιες γερὲς δόσεις ὑπαρξιακῆς ἀγωνίας. Χωρὶς νὰ λογαριάζουμε — ἄλλη καὶ τούτῃ ἡ μόδα — ὅτι πολλοὶ θεωροῦν πιά ὑποχρέωσή τους — κι ὅταν, ἀκόμη, εἶναι ὀλοφάνερο πὼς ἀπουσιάζει τὸ μεταφυσικὸ θάθρο — νὰ γράψουν κι ἕνα-δύο ποιήματα μὲ τὸ «Κύριε, Κύριε...» σὰν ἐπωδὸ). Τὸ ν ἔ ρ μ η τ ι σ μ ὸ. (Γιὰ νὰ δειξοῦμε πνευματικότητα, θαθύτητα στοχασμοῦ, καταφεύγουμε στὴ σιβυλλικὴ ἔκφραση⁽⁴⁾, στὶς γριφώδεις λεξιθηρίες, στὴν παράλογη ἢ καὶ ὀλότελα ἄλογη, πολλὰς φορές, διατύπωση. Ξεχνώντας, μολαταῦτα, ὅτι θαθύτατο στοχασμὸ, ὕψηλές ἐμπνεύσεις, ἔβαλαν στὴν ποιήσῃ τους, γιὰ παράδειγμα, οἱ ἀρχαῖοι μας κλασικοὶ ἢ ὁ Σολωμός, χωρὶς νὰ χρειαστοῦν νὰ θολώσουν, μήτε γιὰ μιὰ στιγμή, τὸ στίχο τους).

Δεύτερη διαπίστωση. Ὁ κ. Κ. μᾶς προσφέρει πηγαῖο λυρισμῶν, εἰκόνες πρωτότυπες, δυνατές — ἰδιαίτερα ὁ τρόπος ποῦ μᾶς μπάζει στὸ θέμα του (τὰ «ἀνοίγματα») εἶναι γιὰ κάθε ποιήμα πάντοτε εὐρηματικὸς. Ὁ λυρισμὸς του ἀγγίζει τίς πιὸ λεπτὲς χορδὲς τῆς ψυχῆς μας κι ἔχει μιὰν ἀπροσμέτρητη γλυκύτητα, ἀκόμα κι ὅταν μιλάει γιὰ τὴν τραγικότητα τῶν καιρῶν μας μὲ χρώματα σκληρὰ.

Τέλος, τρίτη διαπίστωση — κι ὄχι, φυσικά, ἢ πιὸ ἀσήμαντη — εἶναι ὅτι ἡ μεταφυσικὴ προσδοκία, ἡ λυτρωτικὴ ἐνόραση, δένονται, στὴν ποίησιν τοῦ κ. Κ., εὐστοχα μὲ τὴ σημερινὴ μας θασανιστικὴ καθημερινότητα, σ' ἕνα ἰσορροπημένο, τεχνικὸ, λυρικό - δραματικὸ ἀγκάλιασμα.

Βέβαια, ἡ Ποίηση εἶναι ἄνθος λεπτεπίλεπτο, περίτεχνο. Εἶναι ἡ Ποίηση λάμψη καὶ φλόγα κάποιας εὐτυχισμένης μοναδικῆς στιγμῆς στὴν ἐμπνευση, σ' ὀλάκερη, ἴσως, τὴν ποιητικὴ τροχιά ποῦ διαγράφει ὁ ὑπηρέτης τῆς. Γι' αὐτὸ καὶ δέν παραξενεύομαστε ἂν συναντᾶμε στὴν ποίησιν τοῦ κ. Κ. μερικοὺς στίχους χωρὶς τὴν ἀναγκαῖα συμπύκνωση, μὲ κάποια χαλαρότητα κι ἀφροντισιὰ στὴν ὅλη τους δομὴ. Ἡ ἀφαίρεση (ἢ ποιητικὴ ὑποβολή) εἶναι ἡ κορυφαία πραγμάτωση γιὰ κάθε ἄξιο ποιητὴ. Εἶναι, ὅμως, ἢ πιὸ δύσκολη ποιητικὴ λειτουργία. Δέν εἶναι, λοιπόν, κάτι ποῦ μποροῦμε νὰ τὸ ὑπερκεράσουμε, χωρὶς νὰ κονταροχτυπηθοῦμε χρόνια καὶ χρόνια μὲ τὸ στίχο. Ἔτσι, προσμένουμε

στὴν ποίησιν τοῦ κ. Κ. τὸ ἔσχατο ποιητικὸ ὄριμασμα, ποῦ θὰ τοῦ ἐπιτρέψει, χωρὶς νὰ γίνῃ σκοτεινός, νὰ σμιλέψει στὴν ἐντέλεια τὸ στίχο του.

Ἄς εἶναι... Μὲ τὴ σημερινὴ του προσφορά ὁ ποιητὴς μας συνεχίζει τὴν ποιητικὴ του πορεία μὲ σιγουριά. Καταγράφει τὸν ψυχισμὸ τῆς σύγχρονης γενιᾶς, νιώθει τὴν ἀπειρὴ ἀγωνία ποῦ μαστίζει τὸν κοινωνικὸ μας περίγυρο:

«Κάποιος ἄναψε φωτιὲς γύρω μου...
Φωτιὲς ἐντὸς μου...»

Καὶ τρέχω... Τρέχω μέσα στὶς πόλεις,
ἀνεμίζοντας ἐκεῖνο τὸ χαρτί στο

χέρι μου.

Τὸ χαρτί ποῦ γράφει στερεότυπα:

«Εἰς ἀναζήτησιν τῆς γαλήνης...».

Ἄλλὰ ὁ ποιητὴς εἶτε ἐξομολογεῖται τίς ἀδυναμίες του:

[«σκουλήκι τῶν κάμπων, σκουλήκι τῶν πλόων,
φτιαγμένο ἀπὸ νερὸ καὶ χῶμα...»].

εἶτε προσεύχεται γιὰ νὰ στερεωθεῖ στὴν πίστη του:

[«Ὡς τότε, Κύριε, κράτα μου σφιχτὰ
τὸ χέρι,

γιὰτὶ μέσα στοῦ χοϊκοῦ μου σώμα
εἶναι τόσο εὐθραυστὴ ἡ Εἰκόνα τῆς

Αἰωνιότητος...»].

εἶτε συμπάσχει μὲ τὸν "Ἄνθρωπο"

[«Ἐκατομμύρια ἀνθρώπων,

ποῦ αὐτοφυλακίστηκαν σὲ τέσσερους
τοίχους...

Χωρὶς νὰ μπορέσουμε νὰ κρατήσουμε
μιὰν ἀνάμνηση καλοκαιρινῆ...»].

ἔχει πάντα στραμμένα νοῦ καὶ καρδιά
στὴ Θεία Χάρη:

«Πιστεύω, Χριστέ μου,

πὼς θὰ φτάσω κάποτε στοῦ ἀκράϊο
σύνορο,

σ' ἐκεῖνη τὴ φλεγόμενη ἐξέδρα τοῦ
θρόνου Σου...».

Κι αἰσθάνεται πλάι τοῦ ζωντανῆ τῆ θεϊκῆ παρουσίας, γι' αὐτὸ καὶ δέν ἀπελπίζεται:

«Ὅχι, λοιπόν, ὅτι ἀπελπίζομαι,

ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ μου εἶναι μιὰ λεηλα-
τημένη πόλη...

Τὸ ξέρεῖς καλά, πὼς ὁ ὑπογράφων,
ἢ κυρα-Μαρία, ἢ καθαρίστρια,

ἀκόμα κι ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιο-
λόγος,

«ἐγεννήθημεν ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς
αἰωνίου...».

Καὶ τραγουδάει, ὕμνεῖ τὸ Θεό.

Ὁ Νίκος Καμβύσης, μὲ τὴ συλλογὴ τοῦ «Πρὸ χειμῶνος», μᾶς δίνει μιὰ συγκλονιστικὴ μαρτυρία ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Καὶ γίνεται ὁ ἀντιπροσωπευτικὸς ποιητὴς τοῦ Νεοελληνικοῦ Χριστιανικοῦ Ποιητικοῦ Λόγου.

(4) Βλέπε «Φωνὴ τοῦ Κυρίου» τῆς 24-6-1973, ἀριθμ. 25 (1050).

ΡΙΖΑ ΖΩΗΣ ΑΦΘΑΡΤΗ.....

Δέν είναι άπλώς όφειλόμενη μνήμη ή γνωσιολογικός έμπλουτισμός ή μελέτη της Ιστορίας. Είναι, πάνω άπ' όλα, ρίζα ζωής για την πορεία ενός Έθνους. "Αν ό λαός δέν γνωρίζει την έθνική του Ιστορία, δύσκολα μπορεί να έπιθώσει στο χώρο της παγκοσμιοτήτας. Καί μάλιστα σήμερα, με τις διαστάσεις αυτής της παγκοσμιοτήτας! Τά αντίρροπα ρεύματα, που τις πιό πολλές φορές είναι καταλυτικά στη δίνη τους, θα άλλοιώσουν, άν δέν άφανίσουν, τόν έθνικό του χαρακτήρα. Κι αυτό θα σταθεί ή μοιραία άρχή για την άλλοτρίωση της πνευματικής του κληρονομιάς και της έθνικής του συνειδήσης.

Για μάς τούς "Ελληνες ή Ιστορική μνήμη είναι μνήμη ζωής. "Όχι για να θιώσουμε την προγονοπληξία - πράξη άσύνητη και καταστροφική. Άλλά για την αυτογνωσία και την έθνική αυτοσυνειδησία μας!

Στη ρίζα μας θρίσκεται τό «γνώθι σεαυτόν»! Στις φλέβες της πνευματικής μας όντότητας έχει κυλίσει. Πώς όμως μπορούμε να γνωρίσουμε πόν έαυτό μας, την έθνική μας ύπόσταση, άν δέν μελετήσουμε την Ιστορία μας; "Αν ή Ιστορία δέν σταθεί για μάς ρίζα ζωής;

Δύσκολος ό χαρακτήρας του "Ελληνα. Πολλοί λένε πως συνυπάρχουν μέσα του έντονα πλεονεχτήματα και μειονεχτήματα. Μάλιστα σέ άκραίες θέσεις. "Αν είναι έτσι, τότε ή μελέτη της Ιστορίας παίρνει καινούργιες διαστάσεις. Γίνεται ρίζα ζωής, άφθαρτη στη μοναδικότητά της.

Πώς άλλοιώς θα πολλαπλασιάσεις τά θετικά και θα μειώσεις τά άρνητικά στοιχεία, άν δέν τά έντοπίσεις πρώτα; "Αν δέν ξέρεις, ποιά είναι αυτά τά στοιχεία; Και πως θα έντοπίσεις αυτά τά στοιχεία, άν δέν σκάψεις μέσα σου, στο Ιστορικό ύποσυνειδητό σου; "Αν δέν εισχωρήσεις στα άδυτα της Ιστορίας;

★

Άπ' αυτήν την άποψη, ό «Κατσαντώνης» του Δημήτρη Σταμέλου άποτελεί θετική συμβολή και ουσιαστική προσφορά στα

Γράμματα και τό έλληνικό άναγνωστικό κοινό. Με άξιοσημείωτη εύσυνειδησία μάς δίνει τις Ιστορικές διαστάσεις του θρύλου «του πρωτοκάθεδρου της κλέφτικης άρματοσιάς τών θουνών μας στα χρόνια της τούρκικης σκλαβιάς». Με άφηγηματική Ικανότητα άφθαστη, και άπαράμιλλη πλαστικότητα στο λόγο, ζωντανεύει τόν ήρωά του. Κρυστάλλινη ή σκέψη του και ή φράση του. Χαίρεσε να διαβάζεις!

Σέ αυτογνωσία σε καλεί ή άνάλυση του χαρακτήρα του ήρωα: «Ό Κατσαντώνης είναι αντιπροσωπευτικός ήρωας του Νέου Έλληνισμού. Έχει τις Ιδιότητες, άνεπτυγμένες στο έπακρο, που συνθέτουν την φυσιογνωμία του νεοέλληνα στην έξαρσή του. Η λαχτάρα της λευτεριάς και τό αίσθημα της προσωπικής ανεξαρτησίας, ή άκεραιότητα του χαρακτήρα, ή άκαταμάχητη θέλησή του να έπιβάλλει τις δικαίες παρορμήσεις του που ύπακούουν ταυτόχρονα στο αίσθημα και στο ένστικτο, ό Ιπποτισμός του, όπως έρχεται διαμορφωμένος από τό Βυζάντιο και την κλέφτικη παράδοση, ή θαυτάτη θρησκευτική του πίστη, δίνουν στην ένότητα τών γνωρισμάτων του αυτών, γενικώτερες προεκτάσεις στο ψυχικό κλίμα της κλέφτικης ζωής της έποχής του». Άναλύουν ταυτόχρονα και τόν δικό μας χαρακτήρα! "Όπως και να τό κάνουμε, ή σωστή Ιστορική μνήμη δίνει τη σωστή φασματοσκόπιση της πορείας ενός λαού. Και οδηγεί στη σύνθεση μιās νέας πορείας. "Αν αυτή ή πορεία είναι δεμένη με τις άλλθινές ρίζες του "Εθνους, τότε ή ύπόσταση θα μείνει αναλλοίωτη, ανεξάρτητα από ποιές εκφράσεις θα πάρει.

★

Σέ παράλληλο έπίπεδο κινείται ό Βασίλης Κραψίτης με τά «Θεσπρωτικά» του (σε δύο τόμους) και τά «Σουλιωτικά Άνάλεκτα».

Όλόκληρη ή ουσιαστική Ιστορία της Θεσπρωτίας, δοσμένη με άντικειμενικότητα και συναίσθηση εύθύνης. Άπό τόν Άγιο Κοσμά τόν Αίτωλό ξεκινάει την

Έρευνά του. Ἀπὸ τὴν ἐπίδραση πού εἶχε αὐτὴ ἢ τιτάνια μορφή τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας στὰ πεπωμένα τῆς Φυλῆς καὶ τοῦ θεσπρωτικοῦ χώρου εἰδικώτερα. Καὶ δικαία! Τί ἄλλο θάπρεπε νὰ προτάξει, παρὰ τὸ ἀπόσταγμα τοῦ πνευματικοῦ βίου; Καὶ ἡ Ὁρθοδοξία — πού ἐνοσάρκωσε σὲ μιὰ συγκεκριμένη ἱστορική στιγμή ὁ Πατροκοσμάς — εἶναι ἡ οὐσία, τὰ θεμέλια τοῦ ἐθνικοῦ μας βίου.

Τὸ πνευματικὸ ὑπόβαθρο τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητας ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἴσαμε σήμερα ἐνδιαφέρει τὸν συγγραφέα. Καὶ σ' αὐτὸ ἐπιμένει. Δὲν κάνει ἀπλῶς «ἱστορική ἐπιστήμη» ἢ «ξηρὰ ἱστορική παράθεση γεγονότων». Ἀναλύει καὶ συνθέτει. Αὐτὸ πού ἔχει ἀνάγκη ὁ ἀναγνώστης. Τὸ ἄλλο εἶναι γιὰ τοὺς εἰδικούς ἢ γιὰ τὶς βιβλιοθήκες.

Θαυμάζουμε, καὶ στοὺς δύο τόμους, τὴν ψυχικὴ δύναμη τοῦ θεσπρωτικοῦ λαοῦ. Μιὰ δύναμη ἀκατανίκητη σὲ χρόνια ὀλόμαυρα. Πού μόνο ἡ ἀδιάσπαστη ἐνότητά του μὲ τὴν Ὁρθοδοξία μπορεῖ νὰ ἐρμητεύσει. Αὐτὴ ἡ Ὁρθοδοξία εἶναι πού κράτησε αἰῶνες καὶ αἰῶνες τὸ καντήλι τῆς Λευτεριάς. Γιὰ νὰ τὸ κάμει φλόγα καὶ πυρκαϊά, πού ἔλυωσε τὶς ἀλυσίδες καὶ ἔσθυσε τὰ σκοτάδια τῆς σκλαβιάς: «Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Θεσπρωτίας ἀφουγκράζονται μέσα τους τὴ φωνὴ τοῦ δικαίου. Δὲν ὑπάρχει πιά γι' αὐτοὺς ἄλλη πορεία, παρὰ ἐκείνη πού ὀδηγεῖ μόνο μπροστά».

Μὲ τὴν ἴδια καθαρότητα καὶ ἀντικειμενικότητα θὰ μᾶς μιλήσει ὁ σ. στὰ «Σουλιωτικά Ἀνάλεκτά» του. Ἐδῶ, θὰ ξεδιπλώσει μπροστά μας τὸ ψυχικὸ μεγαλεῖο τῶν Σουλιωτῶν. Ἐνὸς λαοῦ πού στάθηκε στὸ ὕψος τῶν ἡμιθέων στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Σπάνια λαὸς ἔχει νὰ δεῖξει τέτοιο ψυχικὸ μεγαλεῖο. Ἄλλὰ καὶ σπάνια λαὸς εἶναι τόσο δεμένος μὲ τὴν πίστη στὸ Χριστὸ καὶ στὴν Πατρίδα.

Θάταν παράληψή μου ἂν δὲν σημείωνα δυὸ λόγια γιὰ τὴ Β' ἔκδοση τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Κραφίτη «Ταξίδι στὴν Ἡπειρο». Ἐνα θαυμάσιο ταξιδιωτικὸ, γραμμένο μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ πολὺ κέφι. Δὲν σὲ ξεναγεῖ ἀπλῶς στὴν Ἡπειρο. Σοῦ δίνει γεύση ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ τῆς.

★

Μετὰ τὴν «Ἀνθρώπινη Μαρτυρία» (Ἀθήναι 1972), ἔρχεται νὰ μᾶς μιλήσει μὲ τὰ «Πέτρινα Χαμόγελα» (1973), ὁ Τάσος Ζόμπολας.

Μυθιστόρημα καὶ τὸ καινούργιο του βιβλίο. Ὅπως καὶ τὸ προηγούμενο. Ἀνατομία τῆς κοινωνίας; Ὅχι, ἀνατομία τοῦ ἀνθρώπου. Μέσα στὸν ἀτομικὸ καὶ κοινωνικὸ του περίγυρο. Διείδυση στὰ ἐσώτερα τοῦ εἶναι του. Στὴν ἐστία τῆς ἀνθρώπινης καὶ κοινωνικῆς ψυχῆς.

Γύρω ἀπὸ ἕνα ἔγκλημα στρέφεται ὁ μύθος. Κι ὁ κεντρικὸς ἥρωας, ὁ συνήγορος ὑπερασπίσεως. Στὴν οὐσία, ἡ δίψα γιὰ ἀλήθεια καὶ δικαιοσύνη. Τὸ μεγάλο πάθος τοῦ συγγραφέα. Δικηγόρος ὁ ἴδιος βλέπει ἀπὸ μιὰ ἄλλη διάσταση τὸν ἀνθρώπο. Ἀπ' αὐτὴ πού μᾶς δίνει ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότητα. Ἡ δίψα γιὰ ἀλήθεια, γιὰ δικαιοσύνη, γιὰ ζωὴ. Προπαντὸς γιὰ ζωὴ! Γιὰ ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὴ συμβατικότητα τῆς γραβάτας καὶ τὴν ἀρρώστια τοῦ ἄγχους. Στὴν οὐσία, γιὰ ἀπελευθέρωση ἀπ' τὸν ἐγκεντρικὸ ἀνθρώπινο πυρήνα.

Ὅταν ὁ ἥρωας (ὁ ὑπόδικος γιὰ τὸ ἔγκλημα) αὐτοκτονήσει, ὁ σ. θὰ χαρακτηρίσει τὴν πράξη του ἐγωισμό καὶ δειλία, θάζοντας τούτῃ τὴ συγκλονιστικὴ φράση στὸ στόμα τοῦ δικηγόρου: «Δειλὸς κι ἐγωιστὴς! Ἔγινε κριτὴς τοῦ ἑαυτοῦ του. Μὰ ἔτσι εἶναι ὀλέθριο».

Ἡ τελευταία καὶ φριχτότερη πράξη τοῦ Ἰούδα! Ἐκεῖνο τὸ «ἀπελθὼν ἀπήγατο»! Αὐτὸ πού ἀρνιέται ἀπὸ δειλία καὶ ἐγωισμό τὴ ζωὴ!

Δυνατὸς ὁ διάλογος. Δουλεμένη ἡ φράση — ἂν ἀφαιρέσω μερικὲς παρενθετικὲς σελίδες. Σὲ ἐγρήγορη σὲ κραταίει ἡ πλοκή. Κυρίως σὲ συγκλονίζει ὁ καθρέφτης πού φέρνει σὲ φῶς τὰ μύχια τοῦ ἀνθρώπου καὶ κοινωνικοῦ εἶναι!

★

Ἄν κάποιος μπόρεσε νὰ λυτρωθεῖ ἀληθινὰ ἀπ' τὸν ἑαυτό του, αὐτὸς ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος. Ἐζησε, ὅσο κανεὶς ἄλλος, τὸ χρέος! Ἡ ἀπάντησή στὴ

βία — «Τὸ δὲ τὴν πολὶν σοι δοῦναι οὐκ ἐμὸν ἔστι» — ὑπογραμμίζει αὐτὴν τὴν ἀλήθεια. Πῶς θὰ μπορούσε νὰ μείνει ἀκίνητος στὶς Θερμοπύλες του, ἂν δὲν εἶχε προηγηθεῖ ἡ ἀπελευθέρωση ἀπ' τὸν ἐγωκεντρικὸ ἀνθρώπινον πυρῆνα;

Ὁ Καθάρης ἀπονέμει «τιμὴ σ' ἐκείνους ὅπου στὴν ζωὴν των / ὤρισαν καὶ φυλάγουν Θερμοπύλες». Καὶ μάλιστα «ὅταν προβλέπουν (καὶ πολλοὶ προβλέπουν) πῶς ὁ Ἐφιάλτης θὰ φανεῖ στὸ τέλος, / κι οἱ Μῆδοι ἐπιτέλους θὰ διαβούνε». Τιμὴ λοιπὸν σὲ ὅσους μένουν ἀμετακίνητοι στὸ χρέος. Καὶ δίκαια! Ὡστόσο, τὸ χρέος ἀπὸ μόνον του δὲν δίνει τίς ἀναγκαῖες διαστάσεις στὸν ἄνθρωπο, νὰ τὸ ὑπερασπαστεῖ. Χρειάζεται κάποια ἄλλη διεργασία. Κάτι θαθύτερο, γιὰ νὰ ἀποφασίσεις νὰ μείνεις ἀμετακίνητος στὶς Θερμοπύλες σου. Χρειάζεται αὐτὸ πού ὁ Ἰησοῦς ἔλεγε: «πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους». Καὶ πού, μὲ τόση ἔμφαση, ὑπογραμμίζει ὁ Ἰωάννης στὸ Εὐαγγέλιό του: «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς».

Αὐτὴ τὴ γνώση εἶχε καταχτήσει ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος. Γι' αὐτὸ ἀποφάσισε νὰ γίνῃ «τὸ διαλεχτὸ θῦμα γιὰ νὰ στοιχίωσῃ ἡ ριζιμὰ καμάρια τῆς γέφυρας ἀπ' τὴ Μεσαιωνικὴ στὴ Νεώτερη Ἑλλάδα».

Αὐτὸς ὁ πρῶτος Νεοέλληνας, ἔγινε ὁ κρίκος πού ἔνωσε τὸ Βυζάντιο μὲ τὸν Νέο Ἑλληνισμό. Εἶναι ἡ ρίζα τοῦ Νεοελληνισμοῦ! Ρίζα γνήσια καὶ ζωηφόρα. Πού τροφοδοτεῖ καὶ θὰ τροφοδοτεῖ αἰῶνες καὶ αἰῶνες τὸ Γένος τὸ Ἑλληνικό.

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν τραγικὴ μορφή ζωντανεῖε στὸ ὁμῶνυμο δράμα του — «Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος» — ὁ κ. Ἰώνας Ζῶης. Μὲ πλήρη γνώση τῶν ἱστορικῶν δεδομένων, δίνει προοπτικὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ τελευταίου Παλαιολόγου. Τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀγωνία ἐνὸς ἔθνους! Ἐνὸς πολιτισμοῦ, μιᾶς πίστεως! Δὲν εἶναι μόνον χρέος στοὺς μεταγενέστερους ἢ ἱστορικὴ μνήμη. Εἶναι καὶ διορθωτικὴ πυξίδα στὴν ἐθνικὴ πορεία. Γι' αὐτὸ ὁ θεατρικὸς λόγος τοῦ κ. Ζῶη παίρνει ἰδιαίτερη ἀξία. Εὐχόμεσθε, ὀλόψυχα, νὰ ἰδοῦμε κάποτε τὸ ἔργο ἀνεβασμένο καὶ στὴ σκηνή!

★

Τὰ «Τέσσερα Μονόπρακτα», στὸ ὁμῶνυμο βιβλίον τοῦ Μανώλη Πράτσικα, εἶναι διείσδυση στὸν ἔσω ἄνθρωπο, μὲ κοινωνικὲς προεκτάσεις. Θαυμάσιος ὁ θεατρικὸς λόγος, προβληματίζει τὸν ἀναγνώστη. Καὶ πολὺ περισσότερο, τὸν θεατῆ — ἂν τὸν παρακολουθοῦσε στὴ σκηνή.

Ὁ συγγραφέας ἐκμεταλλεύεται σωστὰ ὅλα τὰ δραματικὰ στοιχεῖα, πού προσφέρει τὸ ξεσκέπασμα τῆς ψυχῆς, «ἡ ἀνθρώπινη ἀγωνία μπρὸς τὸ ἐφιαλτικὸ ἄγνωστο». Αὐτὴ «ἡ αἰωνία πάλη»! Χρησιμοποιεῖ τὸν πρωτοποριακὸ θεατρικὸ λόγο, γιὰ νὰ θυθομετρήσῃ τὴν ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ὄντολογία. Νὰ φέρῃ «ἐνώπιος ἐνωπίω» τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο.

Ἡ μεγάλη ἀρετὴ στὸ θεατρικὸ λόγο τοῦ κ. Πράτσικα εἶναι ὅτι καὶ τὰ τέσσερα μονόπρακτα (Στάθμη Μηδέν — Κοινόδιο — Ἐξίσωση Νο 2 — Φῶτο-Φίλμς) γράφτηκαν γιὰ τὴ σκηνή. Κι ὄχι γιὰ νὰ διαβάζονται. Ἀπόλυτα γνώστης τῆς σκηνηκῆς οικονομίας ὁ συγγραφέας τους, δίνει καθαρὰ θεατρικὰ κομμάτια. Καὶ μάλιστα πρωτοποριακὰ.

★

Θὰ συμφωνοῦσα μὲ τὴν ἀποψη τοῦ κ. Γιάννη Καμαρινάκη, ὅπως μᾶς τὴν δίνει στὴν καινούργια του ποιητικὴ συλλογή, ὅτι δηλαδὴ «μόνο ὁ Ποιητὴς μπορεῖ νὰ μιλάει μὲ τὸ χρόνο» νὰ τὸν κοιτάζει κατὰματα καὶ νὰ μὴ τὸν φοβάται, ἂν αὐτὴ ἡ συνομιλία ἔχῃ τίς ἀπαραιτήτες προεκτάσεις πού ἀπαιτοῦν οἱ ἀληθινὲς «συνομιλίες μὲ τὸ χρόνο». Ἡ συνομιλία γιὰ τὴ συνομιλία εἶναι πολυτέλεια περιττή, πού δύσκολα τὴν δέχεται ἡ ἐποχὴ μας.

Ἄν πρόκειται νὰ ποῦμε «λόγια τοῦ ἀνέμου» στὸ σύγχρονο ἄνθρωπο. Ἄν πρόκειται ὁ ποιητὴς μὲ τοὺς στίχους του νὰ θεβαιώσῃ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο πῶς γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο, πού «μπορεῖ νὰ μιλάει μὲ τὸ χρόνο» νὰ τὸν κοιτάζει κατὰματα καὶ νὰ μὴ τὸν φοβάται, εἶναι ἄδειος «ὁ οὐρανὸς τὴν πᾶσα μέρα» του / «καὶ πῶς (μισεῖ) τ' ἀστέρια του τὴ νύχτα / πού τίποτα δὲν (τοῦ) ὑπόσχονται / πού τίποτα δὲν ἔχουν νὰ (τοῦ) ποῦνε / παρὰ τὴ μοναξιά (του) μεγαλώνουν / καθὼς τόσο μα-

κρυά - τόσο μακρυά / σπιθίζουν στο σκοτάδι!», τότε πολύ άμφιβάλλω ότι ειλικρινά ό ποιητής «μιλάει με τό χρόνο».

Ή άληθινή συνομιλία με τό χρόνο, είναι διάλογος με τήν Αϊωνιότητα. Είναι πρόσβαση στο ύπερβατό. Είναι έξμέθωση τής ανθρώπινης προσωπικότητας μέσα σέ πνευματικούς καμάτους. Είναι ένωση του ανθρώπου με τό Θεό! Κι ό ποιητής που δέν μετουσιώνει τους στίχους του σέ μία τέτοια πρόσβαση, άπλως λέει «λόγια του άνέμου». Δέν κάνει «συνομιλίες με τό χρόνο». Καί θέβαια δέν αφήνει θετικά σημάδια στο πέρασμά του.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

★

ΚΕΚΡΑΓΑΡΙΟΝ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΚΑΙ ΙΕΡΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ, Μετάφρασις Παν. Παπαδημητρακοπούλου, έκδ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1973.

“Ένα ώραίο δώρο μās έστειλε ή Θεσσαλονίκη. Είναι το πρώτο «τομίδιο» από τό Κεκραγάριο του Ίεροϋ Αύγουστίνου, μεταπλασμένο στη νεοελληνική από τον κ. Π. Παπαδημητρακόπουλο.

Χωρίς νά είμαι άρμόδιος νά κρίνω από φιλολογικής πλευράς τήν έργασία του κ. Π. Π., στέκομαι μόνο στην πλευρά τής προσφοράς του ύπεροχου Κεκραγαρίου στο λαό μας. Είναι κάτι τό σημαντικό γιατί ξέρουμε τί σημαίνει Ίερός Αύγουστίνος και τον θαρυσήμαντο ρόλο που έχει παίξει στην διάνοησι των αίωνων τό έργο του.

Θρησκευτικοί στοχασμοί είναι τό Κεκραγάριο του Ίεροϋ Αύγουστίνου. Στοχασμοί γραμμένοι με άφθαστη λυρικότητα, αλλά και θαθεία επίγνωση τής άμαρτωλότητός του και άνείπωτη ευγνωμοσύνη που ό Κύριος και Θεός του Τόν κάλεσε κοντά Του, έγνώρισε τό Φως τό Άληθινό και τώρα ευτυχισμένος ύμνει τον Δημιουργό Του.

Νά λίγες γραμμές από τό Κεκραγάριο, θαλμένες σέ στίχους από τον μεταφραστή:

ΑΚΤΙΝΕΣ ΙΟΥΛ. — ΑΥΓ. — ΣΕΠΤ. 1973

«Σάν περιπλανήθηκα με ξανάφερες
στον (σωστό) δρόμο,
όταν δέν ήξερα (τό καλό), μου τό
δίδαξες»

όταν άμάρταινα, μουκανες επιπλίξεις,
σάν μ' έπιανε άνία, με παρηγορούσες,
στην άπόγνωση, μ' ένίσχυες,
σάν έπεσα, με άνόρθωσες,
όταν στεκούμουν, με κρατούσες,
σάν πορευόμουν, με καθοδηγούσες,
όταν έρχόμουν, με ύποδέχτηκες,
όταν κοιμόμουν, με φύλαγες
και σάν έκραζα προς έσένα, με
εισάκουσες».

Τό «Κεκραγάριον» του Ίεροϋ Αύγουστίνου μπορεί νά γίνη πολύτιμος σύντροφος κάθε καρδιάς, χαρούμενης μά και πονεμένης, πιστής αλλά και ταραγμένης από τήν άμφιβολία. Θα τήν βοηθήση!

Α.

★

Νικολάου Νευράκη: ΑΙ ΑΛΗΘΕΙΑΙ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΝ, Άθήναι 1972.

Οί έκδόσεις και οί μελέτες με θάσι τό έργο των Μεγάλων τής Έκκλησίας μας Πατέρων, πολλαπλασιάζονται. Είναι και αυτό ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα τής έποχής μας, που διψάει κάτι τό γνήσιο. Μιά τέτοια ώραία μελέτη είναι του καθηγητού και ιεροκήρυκος στην Σύρο κ. Νικ. Νευράκη. “Υστερα από σύντομη βιογράφησι του Ίεροϋ Χρυσοστόμου και με συνοπτικές εισαγωγές έχουμε χρυσοστομικά κείμενα (ή μετάφρασις τους παρατίθεται στο τέλος του βιβλίου), πάνω σέ βασικές άλήθειες τής Πίστεώς μας.

Ή έπιμελημένη έργασία του κ. Νευράκη μās δίνει τήν εύκαιρία νά ακούσουμε τον Ίερό Χρυσόστομο πάνω στα μεγάλα αυτά τής Πίστεώς μας θέματα και σέ όσους άσχολούνται με αυτά τά ζητήματα νά μπορούν νά τά πλουτίζουν με χρυσοστομικές γνώμες.

Α.

★

Παύλου Χατζηπαύλου: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ, 'Αθήναι 1972.

Τὸ βιβλίο τοῦ κ. Χατζηπαύλου, Διευθυντοῦ τῆς Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος (Διεύθυνσις Οἰκονομικῶν Μελετῶν) καὶ οἰκονομικοῦ συμβούλου τῆς Τραπεζῆς Ἐπενδύσεων, εἶναι μίᾳ ἀξιόλογῃ οἰκονομικῇ μελέτῃ, ἣ ὅποια ἔρχεται νὰ πλουτίσῃ τὴν περιωρισμένην σχετικὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν.

Ὁ σ. δὲν ἐξαντλεῖ ὅλα τὰ θέματα τῆς Οἰκονομικῆς τῶν Ἐπιχειρήσεων — τοῦτο θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ εἰς ἕναν τόμον — ἀλλὰ πραγματεύεται ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἔχουν ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιχείρησιν: Ἡ Ζήτησις, Οἰκονομικὴ Πρόβλεψις, Τιμολογιακὴ Πολιτικὴ, Κόστος Παραγωγῆς, Προγραμματισμὸς Δράσεως. Παρατίθεται ἱκανὸς ἀριθμὸς παραδειγμάτων, πινάκων καὶ διαγραμμάτων καὶ εἰς τὸ πέλος ἐκάστου μέρους πλουσία βιβλιογραφία.

Ἡ προσφορὰ τοῦ κ. Χατζηπαύλου, εἰς μίαν καλαίσθητον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἔκδοσιν, συνδυάζει τὴν γλαφυρότητα τῶν κλασσικῶν οἰκονομολόγων καὶ τὸ μαθηματικὸν στοιχεῖον τῆς συγχρόνου Οἰκονομικῆς.

Καρπὸς ἀρτίας ἐπιστημονικῆς συγκροτήσεως, ἐμπειρίας ἐπιχειρησιακῆς ἐρεῦνης

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός.

Ἰδιοκτῆτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, Ἀθήναι (124), Τηλ. 3235-023.

Ἐκδότης καὶ Διευθυντῆς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατροῖδης, Δημητρακοπούλου 13, Ἀθήναι (403).

Συντάσσεται ἐπιμελεῖα τοῦ Ἰνστιτούτου Ψυχολογίας & Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Σταματόπουλος, Ἰπποκράτους 189, Ἀθήναι (708). Τιμὴ τεύχους δρχ. 7.

Ἐτησίᾳ συνδρομῇ, ἐσωτερικοῦ δρ. 70, ἐξωτερικοῦ δολλ. 5. Τόπος ἐκδόσεως: Ἀθήναι, Ἰούλ.-Αὐγ.-Σεπτ. 1973.

καὶ γνώσεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν ἐπιχειρηματικῶν μονάδων, ἢ «Οἰκονομικὴ τῶν Ἐπιχειρήσεων» τοῦ κ. Χατζηπαύλου ἀποτελεῖ χρησιμώτατον βοήθημα διὰ σπουδαστὰς Ἀνωτάτων Σχολῶν, ἐπιχειρηματίας, στελέχη ἐπιχειρήσεων καὶ γενικῶς διὰ κάθε μελετητὴ τῶν προβλημάτων τῆς συγχρόνου ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος.

ΝΙΚΟΣ ΤΣΙΡΩΝΗΣ

Ἡ Διεύθυνσις τῶν «Ἀκτίνων» ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα τῆς δημοσιεύσεως ἢ μὴ τῶν ἀποστελλομένων χειρογράφων.

Χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

Ἀναγγελίαι ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλοκρισίαι δὲν θὰ δημοσιεύωνται.